

DE TOEKOMST VAN DE AKKERBOUW

Genoeg is Beter 2.0

Voorwoord	4
Leeswijzer	4
Management samenvatting	6
1. Inleiding	8
2. Ideaalbeeld en hoofdlijnen van de visie	10
Hoofdlijnen uitgewerkt	13
2.1 Financieel	13
2.2 Export	14
2.3 Duurzaamheid	15
2.4 Teelt en bouwplan	16
2.5 Samenhang met andere sectoren	17
2.6 Keten en maatschappij	18
3. Economische duurzaamheid uitgewerkt	19
4. Maatschappelijke duurzaamheid uitgewerkt	22
4.1 Mineralen, bemesting en bodembeheer	24
4.2 Gewasbescherming	25
4.3 Energie	26
4.4 Gewaskeuze en bouwplan verruiming	26
4.5 Teeltmethoden en natuurinclusieve landbouw	27
5. Doorrekening financiële gevolgen	29
5.1 Recente berekeningen	29
5.2 Scenarioberekeningen	30
6. Verdienvermogen	34
7. Slotbeschouwing	36
8. Literatuur	38
Verklarende woordenlijst	38

VOORWOORD

De Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV) is opgericht in 1993 om de belangen van akkerbouwers te behartigen. De Nederlandse akkerbouw produceert op een efficiënte wijze veel, goed en gezond voedsel. Bij alle discussie die er heerst over de Nederlandse landbouw vindt de NAV het essentieel om als akkerbouwers proactief te laten zien hoe de akkerbouw zich in onze ogen kan ontwikkelen.

Dit toekomstdocument is tot stand gekomen door middel van veel bijdragen van de leden van de NAV. Het bestuur wil iedereen die een bijdrage heeft geleverd bij deze hartelijk bedanken.

De NAV hoopt, dat dit document op een positieve wijze bijdraagt aan de discussie over landbouw en aan toekomstige ontwikkelingen. Wij zullen dit document gebruiken als leidraad voor onze inzet als sectorale belangenbehartiger voor de akkerbouw.

Teun de Jong,
Voorzitter NAV

LEESWIJZER

Bijgaand document geeft de visie van de Nederlandse Akkerbouw Vakbond op de toekomst van de akkerbouw weer. Dit document is opgesteld in winter/voorjaar van 2019/2020 en vertegenwoordigt de stand van zaken van kennis, wet- en regelgeving, kosten en prijzen van die periode.

Hoofdstuk 1 geeft aan waarom we nu met deze visie komen en hoe we deze hebben opgesteld.

Hoofdstuk 2 schetst eerst ons ideaalbeeld en een overzicht van de hoofdlijnen. Deze hoofdlijnen worden vervolgens verder toegelicht.

Hoofdstuk 3 geeft een uitwerking van 'economische duurzaamheid'. Deze uitwerking geeft met name onze visie op beleid weer.

Hoofdstuk 4 beschrijft onze uitwerking van 'maatschappelijk duurzaamheid'. Dit betreft mogelijkheden in de teelt en geeft daarmee concrete handvatten voor akkerbouwers.

Hoofdstuk 5 geeft een aantal voorbeeldberekeningen van hoe het toepassen van de maatregelen uit Hoofdstuk 4 kan uitpakken voor het inkomen van de akkerbouwer die de maatregelen toepast op het eigen bedrijf.

Hoofdstuk 6 geeft een algemene beschouwing over het verdienvermogen in de akkerbouw, in het licht van de eerdere hoofdstukken.

Hoofdstuk 7 tenslotte geeft een aantal afsluitende opmerkingen in de Slotbeschouwing.

Tenslotte vindt u een literatuurlijst en een verklarende woordenlijst achterin.

MANAGEMENT SAMENVATTING

Deze publicatie geeft de toekomstvisie van de Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV) op de akkerbouw weer. Aanleiding voor het uitbrengen van deze visie is de toenemende discussie over de Nederlandse landbouw, waarbij meer negatieve focus ligt op landgebruik en vervuiling dan positieve focus op efficiënte voedselproductie met een lage footprint. De NAV is voorstander van verdere verduurzaming van de teelten, maar wijst daarbij nadrukkelijk op de inkomenspositie van de akkerbouwers. Er zijn en worden veel visies, scenariostudies en stappenplannen uitgebracht, die voorbij gaan aan het feit dat de kostprijs in het algemeen hoger wordt maar de consument niet meer betaalt voor zijn voedsel. Om te voorkomen dat vanuit de overheid en de NGO's maatregelen worden opgelegd die niet praktisch uitvoerbaar zijn, heeft de NAV met haar leden besloten proactief met een visie op uitvoerbare toekomstbestendige akkerbouw te komen.

In het ideaalbeeld van de NAV is de Nederlandse akkerbouw een bloeiende en gewaardeerde bedrijfstak. De consument is zich bewust van de hoge kwaliteit en lage footprint van de geteelde producten. Nederlands zaai- en pootgoed draagt wereldwijd bij aan voedselzekerheid. Export van producten vindt plaats naar landen die deze producten zelf niet kunnen telen of niet in dat seizoen en een koopkrachtige vraag hebben. Export draagt bij aan voedselzekerheid maar dumping wordt vermeden.

De visie van de NAV is 'Genoeg is Beter', de missie 'economisch en maatschappelijk duurzame akkerbouw'. 'Genoeg is Beter' is nog steeds leidend en actueel. Overproductie leidt alleen maar tot lagere prijzen. Verduurzaming van de Europese/Nederlandse landbouw zal alleen plaatsvinden als de boeren hier een behoorlijk inkomen kunnen verdienen. Voor economisch duurzame akkerbouw is beperking van import van minder duurzaam geteeld product essentieel. Dit kan worden bereikt door landbouw buiten vrijhandelsverdragen te houden. Europese boeren moeten via aanbodbeheersing de prijs kunnen beïnvloeden. Het risico van een krappe productieplanning kan worden geminimaliseerd door het aanhouden van gelimiteerde voorraden van stapelbare producten.

Voor maatschappelijke duurzaamheid is een aantal maatregelen samengebracht door onze leden. Niet alle maatregelen zijn overal toepasbaar. Veel maatregelen dienen wel één van de doelen milieu (minimaliseren emissies), klimaat (tegengaan klimaatverandering) of biodiversiteit,

maar niet voedselproductie en/of inkomen van de boer die de maatregelen toepast. Herziening van de mestwetgeving, snellere toelating van groene gewasbeschermingsmiddelen en nieuwe veredelings technieken voor resistente rassen zijn goede opties voor verduurzaming. Andere teelttechnieken (minder grondbewerking) en een ruimer bouwplan zijn acties voor de akkerbouwer. Precisielandbouw wordt nog gehinderd door hoge investeringskosten. De teelt van eitgewassen is in onze ogen essentieel maar wordt belemmerd door lage wereldmarktprijzen en vrije import. Akkerbouw kan een belangrijke rol spelen in de biobased economie. Daarvoor is kennisontwikkeling nodig.

Doorberekening van een aantal maatregelen op het effect op het saldo voor de boer laat een fors saldoverlies zien, behalve voor rassen met hogere opbrengst en hergebruik bietenblad. Dit bevestigt berekeningen van anderen met 25-40% saldoverlies voor akkerbouwers bij implementeren van maatregelen richting natuurinclusieve landbouw. Het verdienvermogen is in veel

visies het zwakke punt. De NAV gelooft niet dat consumenten in binnen- en buitenland vrijwillig meer gaan betalen voor meer duurzaam geteeld Nederlands product. Maatschappelijke verduurzaming kan dus alleen bereikt worden in samenhang met economische verduurzaming. Ketenpartijen moeten minimaal de kostprijs betalen aan boeren om verduurzaming mogelijk te maken, maar doen dat niet uit concurrentieoverwegingen. Zelfs volledige doorberekening aan consumenten zou slechts minimale prijsverhogingen geven. Er moet met name door de overheid veel meer worden gedaan aan voorlichting van burgers over de voedselproductie, te beginnen met goede lessen op scholen met actuele informatie.

Belemmerende wet- en regelgeving moet worden herzien en plaatsmaken voor integraal beleid. Ontbrekende kennis moet worden ontwikkeld. Groene en blauwe diensten moeten worden betaald.

Binnen Europa moeten heldere afspraken worden gemaakt voor een gelijk speelveld binnen de EU, in combinatie met importheffingen. De huidige landbouw is niet van de ene op de andere dag ontstaan en kan niet van de ene op de andere dag veranderd worden. Er is tijd en geduld nodig voor verandering en waardering voor de stappen die worden gezet. De NAV vindt het behoud van familiebedrijven essentieel. Daarvoor is het noodzakelijk dat het beroep van akkerbouwer aantrekkelijk blijft voor jonge boeren, zowel financieel als emotioneel.

Dit document is afgerond tijdens de corona-crisis. Deze crisis maakt eens te meer duidelijk hoe kwetsbaar ongeremde globalisering ons maakt. Enerzijds dreigt in sommige landen voedseltekort, anderzijds kelderen elders de prijzen van voedselproducten door wegvallende vraag. Juist nu is aanbodbeheersing gecombineerd met markt- en prijsbeleid essentieel. Voedsel is te belangrijk om zonder regie aan de vrije markt over te laten.

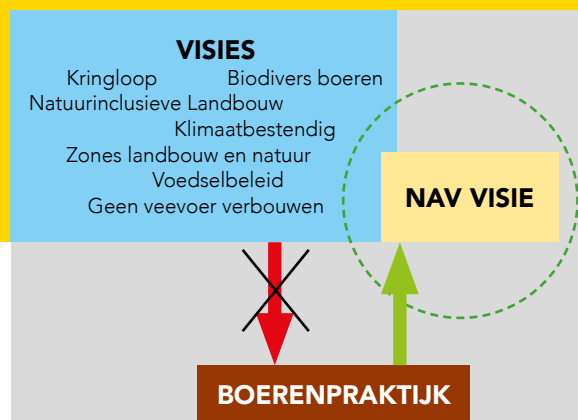

1 INLEIDING

In haar rapport 'Naar een wenkend perspectief voor de Nederlandse landbouw' uit 2018 constateerde het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) dat het de afgelopen decennia in Nederland heeft ontbroken aan landbouwbeleid met een visie. Wet- en regelgeving en het hele denken over landbouw was gericht op 'zorgen dat natuur- en milieugrenzen niet worden overschreden', m.a.w. dat we geen 'last' hadden van de landbouw. Inmiddels zijn er veel verschillende visies op de landbouw gelanceerd, te beginnen met de visie van Minister Schouten 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden'.

De Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV) heeft sinds haar oprichting in 1993 de visie 'Genoeg is Beter' en als missie een economisch en maatschappelijk duurzame akkerbouw. De laatste keer dat de NAV een toekomstvisie naar buiten bracht was in augustus 2016, in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. Directe aanleiding om nu weer met een visie naar buiten te komen is het feit dat vooral ook buiten de landbouw iedereen een mening heeft over de landbouw en er veel verschillende visies en ideeën worden gepresenteerd, tot nu toe vaak zonder een goede concrete uitwerking. In plaats van af te wachten wat er uit al deze visies aan maatregelen

op het boerenbedrijf neerdaalt, wil de NAV juist proactief vanuit het boerenbedrijf kijken wat er mogelijk, haalbaar én renderend is. Er is dus niet toegewerkt naar een invulling van de kringloopvisie van minister Schouten of naar een uitwerking van een van de andere visies of plannen.

De landbouw heeft twee aspecten, nl. voedselproductie en terreingebruik. Het eerste aspect, de voedselproductie, wordt betaald, het tweede aspect tot nu toe niet of nauwelijks. Mede hierdoor heeft de focus de afgelopen jaren op voedselproductie gelegen. Veel van de huidige plannen focussen op terreingebruik en emissies (Natuurinclusieve landbouw, Biodivers boeren, Deltaplan Biodiversiteit). Ook de wet- en regelgeving is daar nog steeds op gericht (Kaderrichtlijn Water, Nitraatrichtlijn). De NAV is van mening, dat het essentieel is om naar beide aspecten te kijken. Kort samengevat: akkerbouwers zijn in de eerste plaats voedselproducenten en geen terreinbeheerders. Dat betekent niet, dat wij als boeren niet bereid en in staat zijn om de voedselproductie te verduurzamen. Veel boeren zijn natuurliefhebbers, dus de NAV vindt dat de tegenstelling tussen landbouw en natuur een gecreëerde tegenstelling is. Bestuur en leden van de NAV hebben in diverse

NAV-werkgroepen en op het NAV-Jaarcongres van 2020 gediscussieerd over de uitgangspunten en hoofdlijnen en vervolgens de ideeën uitgewerkt. De uitgangspunten van de NAV worden besproken in Hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 wordt onze visie op markt- en prijsbeleid uiteengezet. In Hoofdstuk 4 en 5 is voor maatregelen in de teelt uitgewerkt wat dit volgens ons concreet betekent in de akkerbouwpraktijk. Er zijn hierbij verschillende doelen benoemd waaraan de landbouw moet en kan bijdragen:

1. Voldoende veilig en goed voedsel ('voedselproductie')
2. Tegengaan klimaatverandering ('klimaat')
3. Toename biodiversiteit ('biodiversiteit')
4. Minimale emissie naar milieu ('milieu')
5. Een goed inkomen voor de boeren ('inkomen'/'saldo')

Alle praktische voorstellen in Hoofdstuk 4 zijn kwalitatief beoordeeld op hun effect op deze vijf doelen, zowel positief als negatief.

De NAV zet zich in voor een behoorlijk inkomen voor akkerbouwers. Daarom hebben we een aantal van de voorgestelde maatregelen ook doorge-rekend op de financiële consequenties voor de bedrijfsvoering. Tenslotte wordt ingegaan op wat dit alles betekent voor het inkomen van akkerbou-wers en voor de toekomst van de akkerbouw.

In deze visie hebben we geen Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) of een tijdpad opgenomen. Veel van wat de NAV wil bereiken is afhankelijk van zowel ontwikkeling van technische mogelijkheden en kennis als van aanpassing van wet- en regelgeving en handelsbeleid. Die zaken lenen zich niet voor een tijdpad wat alleen door een boerenbe-langenbehartiger wordt opgesteld.

2 IDEAALBEELD EN HOOFDLIJNEN VAN DE VISIE

De algemene missie van de NAV is dat de akkerbouw economisch en maatschappelijk duurzaam moet zijn.

- De visie 'Genoeg is Beter' is vanaf de oprichting in 1993 leidend en nog steeds geldig.
- De NAV maakt zich hard voor het behoud van de Nederlandse familiebedrijven in de akkerbouw. Verdere schaalvergroting of verkoop van grond aan buitenlandse investeerders is ongewenst.
- In ons ideaalbeeld heeft de Nederlandse landbouw een gewaardeerde positie in de maatschappij. Boeren worden gezien als de producenten van goed en veilig voedsel wat op een duurzame manier geproduceerd wordt dan importvoedsel. Het belang van een hoge mate van zelfvoorziening wat betreft basisvoedsel wordt breed door de politiek en de maatschappij erkend.
- Boeren weten waar zij voor de middellange en lange termijn aan toe zijn door een consistent meerjarige visie op de landbouw en voedselvoorziening. De regelgeving is helder, compact en niet onderling tegenstrijdig. Het beleid is integraal, d.w.z. dat steeds wordt gekeken naar effecten op alle doelen (voedselproductie, milieu, klimaat, biodiversiteit en inkomen boeren) en dat wordt afgestapt van het one-issue management. Hiermee wordt ook afwenteling op andere doelen voorkomen, d.w.z. dat er voor wordt gezorgd dat een regel voor één doel niet nadelig werkt op een ander doel.
- Wereldwijde export van zaai- en pootgoed en export van voeding naar landen waar dit niet kan worden geproduceerd én waar er een koopkrachtige vraag is dragen bij aan de wereldwijde voedselzekerheid.
- Boeren hebben een 'normaal' (paritair) inkomen wat recht doet aan hun inspanningen, de risico's die zij dragen en hun i.h.a. hoge opleidingsniveau. Door het paritaire inkomen kunnen opvolgers de vergelijking met de werkdruk en beloning van vrienden in meer 'stedelijke' banen goed doorstaan en leidt deze vergelijking niet tot afhaken.
- Afnemers van de verwerkende industrie, retail en consumenten zijn zich bewust van de hoge kwaliteit en duurzame productie van Nederlandse voedselproducten. De prijs die de boer krijgt kan daardoor met enkele procenten toenemen.
- De EU ziet het belang van de interne markt en van het beschermen daarvan tegen verregaande globalisering. Hierdoor wordt vergelijkbaar met de huidige discussie over een heffing aan de buitengrenzen van de EU voor CO₂, ook een discussie gevoerd over het buiten vrijhandelsverdragen houden van voedselproducten om zo de meer duurzame productie binnen de EU een betere concurrentiepositie te geven. Dit alles onder het motto 'we willen hier niet eten wat we hier niet mogen produceren'.
- Politiek en maatschappij waarderen ook de bijdrage van de akkerbouwgewassen aan afname van de CO₂-concentratie in de lucht en de mogelijkheid om CO₂ als organische stof in de grond op te slaan. Hiermee draagt de akkerbouw bij aan het tegengaan van klimaatverandering.
- Duurzame productie is vanzelfsprekend, omdat men de grond in goede staat wil overdragen aan de opvolgers, veelal familieleden. Mede vanwege investeringen in bodembeheer zijn kortlopende pachtcontracten ongewenst.

- Het landschap vertoont een afwisselend beeld van grasland, akkerbouwgewassen en landschapselementen. Hierdoor neemt de biodiversiteit toe en waarderen de burgers het landschap.
- De kloof tussen boer en burger, tussen stad en platteland, wordt verkleind door helder lesmateriaal op lagere en middelbare scholen wat recht doet aan de moderne manier van landbouw bedrijven. Daarbij worden ook bezoeken aan boerenbedrijven verplicht.
- Dit alles wordt mede bereikt door een positieve grondhouding van de regering en ambtenaren, NGO's en burgers tegenover de Nederlandse landbouw. Dit houdt in dat men meer focust op de bijdrage van de landbouw aan een zo duurzaam mogelijk geproduceerd voedselpakket en minder op eventuele vervuilingen die tot een minimum zijn gereduceerd. Men beseft de ultieme consequentie

van verdere negatieve framing van en beleid t.o.v. landbouw: de landbouw verdwijnt uit Nederland en de inwoners worden afhankelijk van importvoedsel, wat om redenen van voedselzekerheid en geopolitieke stabiliteit ongewenst is.

2 IDEALBEELD EN HOOFDLIJNEN VAN DE VISIE

2.1 FINANCIËEL

- Akkerbouw moet rendabel zijn, akkerbouwers moeten een 'normaal' inkomen uit de markt kunnen halen en niet afhankelijk zijn van subsidies (inclusief het GLB);
- Ook kan een akkerbouwer, als aanvulling, inkomen halen uit zijn/haar dienstverlening ten behoeve van maatschappelijke doelen ('groene en blauwe diensten');
- Gelijk speelveld is vereist met landen binnen en buiten de EU;
- De positie van de boer in de keten moet worden versterkt.

NODIG

- Markt- en prijsbeleid met grenzen om de EU heen met importtarieven voor producten die in de EU te telen zijn, dus agrarische producten buiten vrijhandelsverdragen houden;
- Gelijk speelveld binnen de EU door gelijke wet- en regelgeving, dus geen nationale 'kop' op EU-regelgeving;
- Gekoppelde steun in alle EU-lidstaten hetzelfde om binnen de EU ongelijk speelveld te voorkomen;
- Daar waar geen sprake is van gelijk speelveld moet er d.m.v. steun- of heffingsmaatregelen een gelijk speelveld worden gerealiseerd.

2.2 EXPORT

- Genoeg is Beter: geen dumping van producten in een buitenland die daar ook kunnen worden geteeld, tenzij ze daar buiten het seizoen zijn;
- Wel:
 - binnen de EU alle producten;
 - wereldwijd export van producten die elders niet of niet duurzaam geteeld kunnen worden of buiten het seizoen zijn en waar een koopkrachtige vraag naar is (fritesproducten in Golfstaten bijv.);
 - wereldwijd export van pootgoed en zaaizaad.

NODIG

- Erkenning dat Nederland is gelegen op de vruchtbare landbouwgrond in de Europese rivierdelta met een gematigd klimaat en daardoor essentieel is voor de voedselvoorziening in Europa zo niet de wereld;
- Erkenning dat 'alleen voor eigen bevolking produceren' leidt tot geopolitieke instabiliteit;
- Erkenning dat laagste footprint ontstaat bij meest efficiënte teelt.

2.3 DUURZAAMHEID

- De akkerbouwteelten vinden plaats met minimale emissie naar de omgeving;
- Onderaan de streep moet optimale duurzaamheid worden bereikt;
- Extra inspanningen t.b.v. maatschappelijke doelen moeten worden betaald;
- Akkerbouw biedt goede kansen om klimaatverandering tegen te gaan en de maatschappij van een gezond voedselpakket te voorzien;
- Onder duurzaam verstaat de NAV 'met minimale belasting voor het milieu en op een wijze telen dat onze opvolgers het bedrijf kunnen voortzetten'.

NODIG

- Integraal beleid én meetinstrumenten/maatregelen waarbij het effect van alle maatregelen, inspanningen, voorschriften en wet- en regelgeving wordt getoetst op alle beleidsdoelen inclusief boereninkomen;
- Versnelde toelating van laag-risico gewasbeschermingsmiddelen en toelating CRISPR Cas in de EU;
- Meetellen kort-cyclische CO₂-opname door gewassen;
- Toelating of intrekken van de toelating van gewasbeschermingsmiddelen gebeurt uitsluitend op wetenschappelijke gronden, beoordeeld door Ctgb en EFSA.

2.4 TEELT EN BOUWPLAN

- Meer plantaardig eiwitgewassen;
- Meer ruimte voor dierlijke mest;
- Meer laag-risico gewasbeschermingsmiddelen, in ieder geval behoud effectief middelenpakket;
- Rassen nodig met ziekte- en plaagresistenties en hogere N-efficiëntie;
- Ruimere rotatie in combinatie met hogere opbrengsten of saldi;
- Er zijn kansen voor gewassen en reststromen in de biobased economie.

NODIG

- Betere rassen wat betreft plantaardig eiwitgewassen;
- Aardappelrassen en graanrassen met hogere opbrengsten om ruimer bouwplan te compenseren;
- Herziening mestwetgeving;
- Snellere toelating laag-risico gewasbeschermingsmiddelen;
- Rassen met ziekte- en plaagresistenties en hogere N-efficiëntie;
- Meer kennis over gewassen en reststromen die rol kunnen hebben in biobased economie;
- Stimulering granen en rustgewassen door hogere hectarepremies in het GLB.

2.5 SAMENHANG MET ANDERE SECTOREN

- Voor een effectieve kringloop is veehouderij essentieel;
- Veehouderij is nodig om akkerbouw van mest te voorzien en om voedselresten/gewasresten om te zetten in hoogwaardig eiwit.

NODIG

- Voldoende dichte veehouderij om akkerbouw van mest te voorzien en om voedselresten/gewasresten om te zetten in hoogwaardig eiwit;
- Stoppen met verbranden van kippenmest.

2.6 KETEN EN MAATSCHAPPIJ

- Ketenpartijen moeten inzien dat boeren een faire prijs voor hun producten verdienen; alleen zo zijn ketenpartijen verzekerd van blijvende aanvoer;
- Burgers zien in dat Nederlandse akkerbouw duurzamer produceert met een lagere footprint dan in het buitenland en accepteren daarmee de plaats die akkerbouw in Nederland inneemt inclusief geminimaliseerde emissies;
- Consumenten weten waar hoe en door wie hun voedsel geproduceerd wordt.

NODIG

- Ketenpartijen moeten stoppen met laagste prijsgaranties en minimaal de kostprijs betalen;
- Overheid en NGO's moeten meer en eerlijke informatie verstrekken aan burgers;
- Beter onderwijs over moderne landbouw.

2 IDEAALBEELD EN HOOFDLIJNEN VAN DE VISIE

2.1 FINANCIIEEL

- Akkerbouw moet rendabel zijn, akkerbouwers moeten een 'normaal' inkomen uit de markt kunnen halen en niet afhankelijk zijn van subsidies (inclusief het GLB);
- Ook kan een akkerbouwer, als aanvulling, inkomen halen uit zijn/haar dienstverlening ten behoeve van maatschappelijke doelen ('groene en blauwe diensten');
- Gelijk speelveld is vereist met landen binnen en buiten de EU;
- De positie van de boer in de keten moet worden versterkt.

ACHTERGROND

Akkerbouwproducten worden verkocht op de wereldmarkt tegen wereldmarktprijzen. De Nederlandse akkerbouw heeft daar bij de prijsvorming last van. Voor een paritair inkomen voor akkerbouwers zijn kostprijsdekkende prijzen nodig. Dat kan bereikt worden door niet meer te produceren dan nodig is (Genoeg is Beter), maar dat werkt niet als tegelijkertijd producten die met minder eisen en voor een lagere prijs worden geteeld vrijelijk de EU en Nederland binnenkomen. Dit wordt ook wel het 'Gat van Rotterdam' genoemd. Om die reden vindt de NAV dat er een markt- en prijsbeleid moet komen wat dit tegenhoudt. Dus importtarieven op producten die hier duurzaam geteeld kunnen worden. Dat betekent dat de NAV vindt dat landbouw en voedsel buiten de huidige vrijhandelsverdragen moeten worden gehouden. Een voorbeeld: door vrijhandelsverdrag CETA (tussen EU en Canada) kan hier vrijelijk Roundup Ready GMO-soja worden geïmporteerd. Daarvan is de kostprijs lager dan van de Nederlandse soja. Omdat er geen eisen mogen worden gesteld aan de productiewijze van importproducten, alleen aan de voedselveiligheid, worden de Nederlandse eiwitgewassen weggeconcentreerd.

Binnen de EU moet er een gelijk speelveld zijn. Dat wil zeggen dat er geen nationale 'kop' op EU-beleid moet zijn én dat gekoppelde steun in alle lidstaten hetzelfde moet zijn. Nu wordt in sommige andere lidstaten gekoppelde steun gegeven aan eiwitgewassen en suikerbieten. Ook zijn ontheffingen voor gewasbeschermingsmiddelen verschillend tussen lidstaten. Daar waar geen sprake is van gelijk speelveld moet er d.m.v. steun- of heffingsmaatregelen een gelijk speelveld worden gerealiseerd.

Akkerbouwers zijn vooral voedselproducenten. Wanneer zij een deel van hun hoogproductieve landbouwgrond moeten omzetten naar natuur, dan dient het inkomensverlies te worden gecompenseerd. Tevens dienen akkerbouwers te worden betaald voor de uren die zij in het beheer van natuurvriendelijke oevers en sloten en natuurelementen steken. Door een betere positie van de boeren in de keten zijn zij een gelijkwaardige gesprekspartner voor afnemers en kunnen zo een betere prijs voor hun producten bedingen.

NODIG

- Markt- en prijsbeleid met grenzen om de EU heen met importtarieven voor producten die in de EU te telen zijn, dus agrarische producten buiten vrijhandelsverdragen houden;
- Gelijk speelveld binnen de EU door gelijke wet- en regelgeving, dus geen nationale 'kop' op EU-regelgeving;
- Gekoppelde steun in alle EU-lidstaten hetzelfde om binnen de EU ongelijk speelveld te voorkomen;
- Daar waar geen sprake is van gelijk speelveld moet er d.m.v. steun- of heffingsmaatregelen een gelijk speelveld worden gerealiseerd.

2.2 EXPORT

- Genoeg is Beter: geen dumping van producten in een buitenland die daar ook kunnen worden geteeld, tenzij ze daar buiten het seizoen zijn;
- Wel:
 - binnen de EU alle producten;
 - wereldwijd export van producten die elders niet of niet duurzaam geteeld kunnen worden of buiten het seizoen zijn en waar een koopkrachtige vraag naar is (fritesproducten in Golfstaten bijv.);
 - wereldwijd export van pootgoed en zaaizaad.

ACHTERGROND

De NAV ziet de EU als één markt met buitengrenzen. De Nederlandse akkerbouwproducten worden voornamelijk binnen de EU afgezet, met name naar België en Duitsland. In de discussies over export vindt de NAV dat moet worden meegenomen, dat het mondiaal gezien het meest duurzaam is om te telen waar het telen de laagste footprint geeft. Dat is i.h.a. op vruchtbare gronden met hoge opbrengsten in landen met een hoog kennisniveau. Nederland bevindt zich op de vruchtbare rivierdelta van Europa en is om die reden moreel verplicht om niet alleen voor eigen inwoners te produceren. Immers, de teelt elders zal vaak een hogere footprint hebben en de landbouw krijgt het steeds moeilijker in o.a. Zuid-Europa door de klimaatverandering. Ook geopolitiek heeft het grote gevaren om alleen voor eigen markt te produceren. De NAV vindt wel, dat overspoelen van buitenlandse markten met Nederlands product moet worden voorkomen. Het voorstel is daarom om binnen de EU alle producten vrijelijk te importeren en exporteren. Buiten de EU geldt: alleen naar landen die het betreffende product niet zelf kunnen telen of waar het product op dat moment buiten het seizoen is én waar een koopkrachtige vraag is.

Omgekeerd betekent dat ook, dat de NAV het normaal vindt als een land de grenzen sluit of importheffing oplegt voor Nederlands product wanneer zij dit product volop zelf kunnen telen.

Een paar voorbeelden:

1. Nederlandse consumptieaardappelen worden als fritesproducten over heel Europa en naar bijv. de Golfstaten geëxporteerd. Daar is in onze ogen niks mis mee. Export naar landen die zelf goed aardappels kunnen telen is niet nodig c.q. gewenst. Colombia legt importheffing op Europese aardappels op, daar heeft de NAV geen bezwaar tegen. Verse aardappelen worden hier in het voorjaar uit met name Malta geïmporteerd en in de nazomer en herfst daarnaartoe geëxporteerd. Dit heeft te maken met de seizoenen en met het feit dat verse producten een beperkte houdbaarheid hebben.
2. Senegal sluit de grenzen in de maanden dat zij zelf volop uien produceren. Wanneer de uien daar buiten het seizoen zijn, worden uien uit Nederland geïmporteerd.

Zaai- en pootgoed verdient een aparte vermelding. Door het hoge kennisniveau en lage ziekte- en plaagdruk in Nederland kan hier gezond zaaizaad en pootgoed worden geproduceerd. Dit lukt in veel andere landen niet. Gezond uitgangsmateriaal is de basis voor een goede opbrengst. Om die reden is de wereldwijde export van zaai- en pootgoed een positieve bijdrage aan de mondiale voedselvoorziening.

NODIG

- Erkenning dat Nederland is gelegen op de vruchtbare landbouwgrond in de Europese rivierdelta met een gematigd klimaat en daardoor essentieel is voor de voedselvoorziening in Europa zo niet de wereld;
- Erkenning dat 'alleen voor eigen bevolking produceren' leidt tot geopolitieke instabiliteit;
- Erkenning dat laagste footprint ontstaat bij meest efficiënte teelt.

2 IDEAALBEELD EN HOOFDLIJNEN VAN DE VISIE

2.3 DUURZAAMHEID

- De akkerbouwteelten vinden plaats met minimale emissie naar de omgeving;
- Onderaan de streep moet optimale duurzaamheid worden bereikt;
- Extra inspanningen t.b.v. maatschappelijke doelen moeten worden betaald;
- Akkerbouw biedt goede mogelijkheden om klimaatverandering tegen te gaan en de maatschappij van een gezond voedselpakket te voorzien;
- Onder duurzaam verstaat de NAV 'met minimale belasting voor het milieu en op een wijze telen dat onze opvolgers het bedrijf kunnen voortzetten'.

ACHTERGROND

De NAV pleit voor een integrale aanpak van de verduurzaming van de akkerbouwteelten. Waar het huidige beleid meestal focust op één beleidsdoel, bijv. voorkomen van uitspoeling van mineralen of driftreductie van gewasbeschermingsmiddelen, pleiten wij er voor om meer integraal te kijken wat onderaan de streep het meest duurzaam is. Bijvoorbeeld: minimale/niet-kerende grondbewerking (NKG) zorgt voor verhoging van organische stof in de bodem (= CO₂-opslag) en versterkt het microbiom in de bodem, wat de weerbaarheid van planten versterkt. Essentieel hierbij is dat een goed herbicide beschikbaar is voor het bestrijden van onkruid en opslagplanten (zodat deze geen infectiebron van ziekten kunnen vormen voor nabijgelegen percelen) en om eventueel de groenbemester te verwijderen voor de teelt van het hoofdgewas. In nieuwe 'instrumenten' zoals de nieuwe milieumeetlat, moet dus niet alleen gekeken worden naar het effect van een toepassing van zo'n herbicide, maar ook naar wat dat oplevert aan behoud van de bovenste laag van de bodem. Zo wordt ook afwenteling op andere beleidsdoelen voorkomen. De NAV vindt dat de afhankelijkheid van chemische bestrijding moet verminderen, maar effectieve bestrijding van ziekten, plagen en onkruiden blijft essentieel voor een goede opbrengst. Hiervoor zijn meer alternatieven (middelen, rassen, methoden) nodig. Bovenwettelijke eisen die worden gesteld door afnemers moeten worden betaald om de extra kosten en risico's van een akkerbouwer te compenseren. Dit

moet ook niet na een paar jaar verwateren zoals nu gebeurt bij bijv. Planet Proof, waar de meerprijs na drie jaar verdwenen is terwijl de meerkosten voor de boer hetzelfde blijven. Akkerbouw kan door eenvoudige ingrepen in het bodembeheer voldoen aan de taakstelling voor de klimaatdoelen (600 kg CO₂/ha). Dit wordt voornamelijk bereikt door minder/niet te ploegen en door het telen van vanggewassen. Daarbij is met de zachte winters wel een goed herbicide nodig om schoon met de hoofdteelt te kunnen starten. Akkerbouwgewassen nemen heel veel CO₂ op tijdens de groei en dragen zo bij aan vermindering van de klimaatverandering (kort-cyclisch). Ook wordt CO₂ in de bodem opgeslagen in de vorm van organische stof (lang-cyclisch). De kort-cyclische opname wordt weggestreept tegen het vrijkomen bij consumptie of verwerking van de producten. Hierbij wordt echter voorbij gegaan aan het feit, dat bij importvoedsel ook het vrijkomen plaatsvindt, maar de CO₂-opname elders gebeurt. In het positieve effect van met name akkerbouw en grasland moet o.i. de kort-cyclische opname ook worden meegerekend. Zeker wanneer het vergeleken wordt met alternatief grondgebruik als stedenbouw. De NAV zet zich in voor gangbare (=geïntegreerde) teelt, omdat deze een lagere footprint heeft per kg product dan biologische teelt, door de hogere opbrengsten. De NAV vindt het aan de individuele boer om te kiezen voor biologisch of geïntegreerde teelt.

NODIG

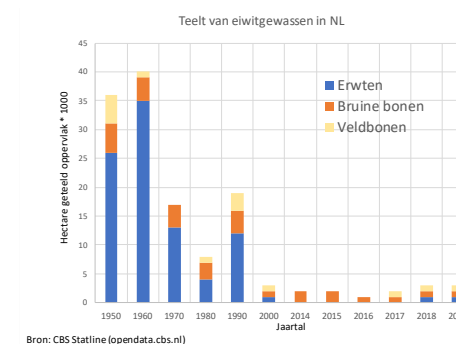
- Integraal beleid én meetinstrumenten/maatlaten waarbij het effect van alle maatregelen, inspanningen, voorschriften en wet- en regelgeving wordt getoetst op alle beleidsdoelen inclusief boereninkomen;
- Versnelde toelating van laag-risico gewasbeschermingsmiddelen en toelating CRISPR Cas in de EU;
- Meetellen kort-cyclische CO₂-opname door gewassen;
- Toelating of intrekken van de toelating van gewasbeschermingsmiddelen gebeurt uitsluitend op wetenschappelijke gronden, beoordeeld door Ctgb en EFSA.

2.4 TEELT EN BOUWPLAN

- Meer plantaardig eiwitgewassen;
- Meer ruimte voor dierlijke mest;
- Meer laag-risico gewasbeschermingsmiddelen, in ieder geval behoud effectief middelenpakket;
- Rassen nodig met ziekte- en plaagresistenties en hogere N-efficiëntie;
- Ruimere rotatie in combinatie met hogere opbrengsten of saldi;
- Er zijn kansen voor gewassen en reststromen in de biobased economie.

ACHTERGROND

In de meeste bouwplannen in de akkerbouw neemt de aardappelteelt een prominente rol in. Dit kan gaan om pootaardappelen, consumptieaardappelen of zetmeelaardappelen. Deze worden typisch geteeld in een 1 op 2 tot 1 op 4 bouwplan. Andere gewassen in het bouwplan zijn suikerbieten en granen, vooral winterarwe. De granen gelden als rustgewassen tussen de hakvruchten om de grond te laten herstellen. Eiwitgewassen zijn ook prima rustgewassen. Deze binden stikstof uit de lucht waardoor de N-behoefte in de volgteelt lager is.

Door het Blair House akkoord in 1992 waarbij vrije import van plantaardig eiwit in de EU werd uitgeruild tegen toegang van Europese banken op Wall Street, is de teelt van plantaardig eiwitgewassen en kennis daarover grotendeels verdwenen. De NAV is al een aantal jaren bezig om de teelt van eiwitgewassen te promoten. Daarvoor zijn veredeling van rassen voor onze omstandigheden en een goede afzetmogelijkheid nodig. Meer zelfvoorziening voor plantaardig

eiwit is ook het doel van het Europees Parlement (European Soy Declaration 2017). Bij akkerbouwers is er ruime interesse om meer eiwit te telen omdat dat gunstig is voor de bodem. Dit wordt echter tegengewerkt doordat de kostprijs niet wordt betaald, wat wordt veroorzaakt doordat met vrijhandelsverdragen vrije import van plantaardig eiwit is vastgelegd.

Een ruimer bouwplan met bijv. 1 op 6 aardappelteelt is beter voor de grond, maar stuit op het probleem dat er onvoldoende rendabele alternatieve gewassen zijn. Meer aandacht voor biobased grondstoffen kan hier op termijn verandering in brengen. Ook het toekennen van hogere hectaretoeslagen in het GLB voor graan en eiwitgewassen en een lagere toeslag voor hakvruchten kan een bijdrage leveren.

In de teelt is behoefte aan meer ruimte voor de toepassing van dierlijke mest en compost, met name ook vaste mest. Dit is goed voor de grond en voor de biodiversiteit. Optimale bemesting is de basis voor een gezond gewas. De huidige bemestingsnormen zijn bij de hoge opbrengsten die worden gehaald te laag waardoor de planten suboptimaal worden geteeld en de bodem wordt uitgemijnd.

Voor een duurzame teelt is een goed effectief middelenpakket essentieel. Het wegvallen van middelen wordt tot nu toe niet gecompenseerd door het op de markt komen van alternatieven met een lager milieu-impact. Hierdoor neemt enerzijds het risico van misoogst toe en zien we anderzijds dat oudere, meer breedwerkende middelen weer worden ingezet. Dit is beiden ongewenst. In sommige gevallen komen hele teelten in gevaar door het wegvallen van middelen.

NODIG

- Betere rassen wat betreft plantaardig eiwitgewassen;
- Aardappelrassen en graanrassen met hogere opbrengsten om ruimer bouwplan te compenseren;
- Herziening mestwetgeving;
- Snellere toelating laag-risico gewasbeschermingsmiddelen;
- Rassen met ziekte- en plaagresistenties en hogere N-efficiëntie;
- Meer kennis over gewassen en reststromen die een rol kunnen hebben in biobased economie;
- Stimulering granen en rustgewassen door hogere hectarepremies in het GLB.

2 IDEAALBEELD EN HOOFDLIJNEN VAN DE VISIE

2.5 SAMENHANG MET ANDERE SECTOREN

- Voor een effectieve kringloop is veehouderij essentieel;
- Veehouderij is nodig om akkerbouw van mest te voorzien en om voedselresten/gewasresten om te zetten in hoogwaardig eiwit.

ACHTERGROND

Er is een duidelijke kringloop gaande in de Nederlandse landbouw. Graan van akkerbouwers dient als veevoer, mest van de veehouderij wordt gebruikt om de gewassen van akkerbouwers te bemesten. Het graan wordt met name geteeld om de grond rust te geven, maar Nederlands graan is lang niet altijd geschikt voor brood. Daarom is juist het gebruik als veevoer efficiënt. Ook worden resten uit de verwerking van akkerbouwproducten, zoals aardappelschillen uit de fritesindustrie, gebruikt als veevoer.

Dierlijke mest is onontbeerlijk voor de akkerbouw. Daarbij is er een voorkeur voor vaste mest om het organische-stofgehalte van de bodem te verhogen. Het gebruik van vaste mest kan worden gestimuleerd door een gedeeltelijke fosfaat-vrijstelling zoals dit nu al het geval is voor compost.

Momenteel wordt kippenmest verbrand. De NAV vindt dat de kringlopen meer gesloten moeten worden en er geen mest moet worden verbrand.

Er is veel discussie over het wel of niet gewenst zijn van veeteelt in Nederland. De NAV vindt dat niet moet worden voorbij gegaan aan de grote rol die dieren spelen bij het omzetten van afval of niet-verteerbare grondstoffen in hoogwaardig dierlijk eiwit. Gras is bijvoorbeeld niet verteerbaar door mensen. Grasland neemt een grote hoeveelheid CO₂ op en is daarom onmisbaar tegen klimaatverandering. De koeien zetten dit gras vervolgens om in hoogwaardig eiwit wat wel geschikt is voor menselijke consumptie en de mest dient als goede voeding voor akkerbouwgewassen. Zonder veeteelt of bij sterke reductie van de veeteelt is er het risico dat de akkerbouw meer afhankelijk wordt van kunstmest.

NODIG

- Voldoende dichte veehouderij om akkerbouw van mest te voorzien en om voedselresten/gewasresten om te zetten in hoogwaardig eiwit;
- Stoppen met verbranden van kippenmest.

2.6 KETEN EN MAATSCHAPPIJ

- Ketenpartijen moeten inzien dat boeren een faire prijs voor hun producten verdienen; alleen zo zijn ketenpartijen verzekerd van blijvende aanvoer;
- Burgers zien in dat Nederlandse akkerbouw duurzamer produceert met een lagere foot-print dan in het buitenland en accepteren daarmee de plaats die akkerbouw in Nederland inneemt inclusief geminimaliseerde emissies;
- Consumenten weten waar, hoe en door wie hun voedsel geproduceerd wordt.

ACHTERGROND

Boeren vormen de eerste en tevens de zwakste schakel in de voedselketen. Dat levert twee duidelijke problemen op: ten eerste zijn er veel minder afnemers dan boeren, dus als een boer niet ingaat op prijs en voorwaarden zijn er letterlijk voor hem tien anderen. Ten tweede kunnen kortingen door alle partijen behalve de boeren naar beneden in de keten worden doorberekend. Het voortbestaan van de keten is alleen gegarandeerd wanneer de primaire productie behouden blijft, m.a.w. wanneer de boeren een behoorlijk bestaan kunnen hebben. We zien met enige regelmaat dat supermarkten producten van verwerkers met een iets hogere prijs boycotten, terwijl juist deze verwerkers de boeren een behoorlijke prijs willen betalen. Zo'n boycot is meteen het einde van zo'n initiatief. Supermarkten zouden ook kunnen concurreren op 'het beste voedsel', met een 'fair play prijs' in plaats van 'laagste prijsgarantie'.

Verhoging van de prijs voor de boer naar minimaal de kostprijs maakt niet ineens het voedsel onbetaalbaar. Voor fritesaardappelen krijgt de boer gemiddeld 12 ct/kg, de kostprijs is 18 ct/kg. Uit 1 kg aardappelen komen 3 bakjes frites, dus een verhoging van 12 naar 18 ct/kg voor de boer geeft een verhoging van 4 naar 6 ct per bakje frites. Voor brood geldt: 10 ct meer per kg tarwe voor de boer geeft een prijsverhoging van 8 ct per brood. Voor bier geldt een prijsverhoging van 1,25 ct per glas als de boer 10 ct meer krijgt per kg gerst. Dat zijn bedragen die geen grote impact hebben op het besteedbaar inkomen van burgers. Bovendien blijken prijzen in de supermarkten naar onze bevindingen meer te worden beïnvloed door de verpakking (5 kg aardappelen tegenover 1 kg) dan door de prijs die de boer krijgt. Maar afnemers opereren op de wereldmarkt en kiezen uit concurrentieoverwegingen voor de laagste prijs. Zonder markt- en prijsbeleid blijft dit zo.

Nederlandse akkerbouwproducten bevatten consequent minder residuen van gewasbeschermingsmiddelen dan importproducten en nooit boven de norm. Akkerbouwers spuiten alleen om hun gewassen te beschermen als het strikt nodig is, want gewasbeschermingsmiddelen zijn bijzonder duur. Burgers realiseren zich onvoldoende, dat een gemiddelde akkerbouwer in het voorjaar voor zo'n €100.000 in de grond stopt en dus niet werkloos gaat toekijken hoe een ziekte of plaag zijn gewas beïnvloedt. Hij/zij wil tenslotte ook voor minstens €100.000 weer uit de grond krijgen aan het eind van het groeiseizoen. Los van milieuafwegingen zal, gezien de lage prijzen die akkerbouwers krijgen en de al hoge kostprijzen hier, een investering in gewasbescherming alleen plaatsvinden als het echt niet anders kan. In de discussies over landbouw wordt gezegd dat de vervuiling (emissie) naar nul moet. De NAV wijst er op, dat van geen enkele economische activiteit de emissie nul is. Mensen die met de auto naar hun werk gaan, alle industrie, maar ook vliegweiden en pretparken: alles is vervuילend. De Nederlandse akkerbouw levert grote inspanningen om de emissies te minimaliseren en daar mogen we ook op aangesproken worden. De gewassen nemen ook nog eens CO₂ en stikstof op uit de lucht. De NAV pleit voor een positieve samenwerking tussen boeren, overheid en NGO's om verdere stappen te kunnen zetten. Verplaatsen van de productie naar elders is geen oplossing en levert alleen daar meer vervuiling op én een hogere footprint per kg product; een beter milieu eindigt niet bij de grens. In samenhang daarmee moeten er dezelfde eisen aan de productiemethoden van importproducten worden gesteld als aan eigen productie. De NAV heeft de informatieve website www.akerbouw-van-nu.nl gelanceerd in 2017. Deze wordt veel bezocht door burgers en scholieren. Beter onderwijs is nodig over hoe en waar ons voedsel wordt geproduceerd, met daarbij ook bezoeken aan boerenbedrijven.

NODIG

- Ketenpartijen moeten stoppen met laagste prijsgaranties en minimaal de kostprijs betalen;
- Overheid en NGO's moeten meer en eerlijke informatie verstrekken aan burgers;
- Beter onderwijs over moderne landbouw.

3 ECONOMISCHE DUURZAAMHEID UITGEWERKT

Al vanaf de oprichting heeft de NAV het motto 'Genoeg is Beter'. Dit motto is nog steeds leidend voor de NAV. Het houdt in, dat de NAV een heel ander markt- en prijsbeleid voorstaat dan de huidige geliberaliseerde wereldhandel.

In de jaren negentig van de vorige eeuw is de graanprijs fors gedaald. De spilfunctie van graan heeft er voor gezorgd, dat prijzen van andere producten mee daalden. Immers, bij een lage graanprijs gaan boeren meer andere gewassen telen, waardoor de prijzen van die producten door toename van aanbod dalen.

In de jaren tachtig was Europa grotendeels zelfvoorzienend voor plantaardig eiwit. Het handelsconflict tussen de toenmalige EEG en de Verenigde Staten rond 1990 en het in 1992 vastgestelde Blair House akkoord hebben er voor gezorgd dat de teelt van plantaardig eiwitgewassen van het ene op het andere jaar is verdwenen in Nederland. Het Blair House akkoord bepaalde namelijk vrije import van o.a. soja vanuit de VS naar Europa. Daar konden en kunnen de Europese boeren niet tegenop concurreren. Ook de vrijstelling van de importheffing op graan en suiker voor de Oekraïne levert problemen op voor de Europese boeren.

De NAV is groot voorstander van 'managed trade', gecombineerd met productiebeheersing en het aanhouden van strategische voorraden. Managed trade betekent importheffingen op producten die we in Europa ook prima kunnen produceren, om zo dumping vanuit andere werelddelen in Europa te voorkomen. Daaraan gekoppeld productiebeheersing in Europa, om ook andersom dumping van onze producten in andere werelddelen te voorkomen.

Er moet onderscheid worden gemaakt tussen de zogenaamde 'stapelbare' (houdbare) producten (graan, plantaardig eiwit, zetmeel en suiker) en de andere producten als aardappelen en uien. Voor de stapelbare producten moeten op wereldschaal afspraken worden gemaakt. Voor aardappelen en uien moet productiebeheersing op Europese schaal leidend worden.

Voor stapelbare producten is er in combinatie met managed trade en productiebeheersing ook nog de mogelijkheid van aanleggen van (beperkte) strategische voorraden om de schommelingen in productie op te vangen.

Als in een jaar de productie door omstandigheden hoger is dan verwacht, kan dat (voor een deel) naar deze voorraad en in een jaar met een te lage productie kan uit deze voorraad worden geput. Dit maakt het mogelijk om de productie krappert te plannen, immers bij tegenvallende opbrengst is er een voorraad. De voorraad moet wel tot een van te voren bepaalde omvang beperkt blijven. Als de voorraad te groot dreigt te worden, moet het overschot een andere bestemming krijgen zoals bijvoorbeeld biobrandstof. Dumping op de wereldmarkt, zoals vroeger wel gebeurde, moet te allen tijde worden voorkomen.

Voor managed trade is het noodzakelijk, dat landbouwproducten buiten de vrijhandelsverdragen worden gehouden. Immers, het 'Gat van Rotterdam', de vrije invoer van graan, graanvervangers en plantaardig eiwit, drukt de prijzen van de landbouwproducten tot zo'n laag niveau, dat de Nederlandse/Europese telers daar niet voor kunnen telen. Daarmee blijven de boeren voor een behoorlijk inkomen afhankelijk van toeslagen vanuit het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB).

Veel beter zou het zijn, als de boeren een kostendeckende prijs voor hun producten zouden krijgen en daarmee onafhankelijk zouden worden van Europese subsidies. Producenten wat en hoe de markt vraagt en waar de markt dan ook voor wil betalen. Nu zijn de bedrijfstoelagen vanuit het GLB voor veel boeren de enige manier om het bedrijf overeind te houden, maar deze bedrijfstoelagen zijn gevoelig voor politieke invloed en daarmee een onzekere factor voor het boereninkomen. Op de korte termijn leidt de Brexit tot lagere toeslagen en eisen Oost- en Zuid-Europese boeren een gelijke toeslag per hectare, wat bij gelijkblijvend EU-budget ook tot verlaging hier leidt. Bijkomend nadelig effect van de huidige opzet van de toeslagen, namelijk hectaretoelagen, is bovendien een sterke stijging van de grond- en pacht prijzen, wat dan weer de kostprijs van de producten verhoogt.

De lage prijzen voor met name graan en plantaardig eiwit hebben er ook voor gezorgd, dat er nauwelijks investeringen zijn gedaan in verbeteringen van de kennis, de rassen en de teelt. De NAV probeert al jaren de teelt van eiwitgewassen in Nederland weer van de grond te krijgen, maar aangezien er geen veredeling heeft plaatsgevonden voor bijvoorbeeld soja, zijn er geen rassen die geschikt zijn voor de Nederlandse omstandigheden. Ook in de graanopbrengsten zien we, dat deze bij lange na niet zo zijn toegenomen als mogelijk zou zijn geweest bij meer focus hierop. Gelukkig is er voor eiwitgewassen een voorzichtige kentering zichtbaar, maar deze wordt dan direct weer tegengewerkt door de 'Juncker-Trump deal' (meer invoer in de EU van soja tegen geen invoerheffing in de VS op Europees staal) en vrijhandelsverdragen als CETA met Canada (in proces van ratificatie), MERCOSUR met Zuid-Amerikaanse landen en TTIP met de VS (op de agenda van de EU). Hogere opbrengsten en betere rassen zouden op hun beurt weer zorgen voor de financiële mogelijkheid om minder hakvruchten (aardappelen, suikerbieten) te telen

3 ECONOMISCHE DUURZAAMHEID UITGEWERKT

(bouwplanverruiming, zie Hoofdstuk 4). Voor de grootschalige akkerbouwgebieden elders in Europa betekenen peulvruchten een verruiming van het graanbouwplan. Op die manier kan ook direct de productie per gewas worden beheerst.

Wanneer we deze zaken breder trekken, zien we dat de managed trade ook andere doelen dan alleen behoorlijke prijzen voor boeren kan bewerkstelligen. Het Europees Parlement heeft in 2017 de European Soy Declaration aangenomen, waarin wordt gepleit voor een grote mate van zelfvoorziening voor plantaardig eiwit in de EU. Minister Schouten heeft ook in 2018 haar visie richting kringlooplandbouw en verduurzaming gepresenteerd. Beiden zijn in de ogen van de NAV niet realiseerbaar zonder enige vorm van markt- en prijsbeleid binnen de EU, omdat deze visie leidt tot een kostprijsverhoging die niet gevolgd wordt door de wereldmarkt.

De afgelopen decennia is het neoliberalisme leidend geweest: globalisering, wereldmarktprijzen, veel transportbewegingen. De NAV denkt dat dit beter kan en moet: efficiënt produceren op rendabele gronden, kostprijsdekkende prijzen voor boeren, gericht markt- en prijsbeleid om zowel de boereninkomens als de wensen (milieu, duurzaamheid) vanuit de maatschappij te realiseren, export naar landen waar de productie niet mogelijk is en waar een koopkrachtige vraag is. Uiteindelijk leidt dit wereldwijd tot een hogere graad van zelfvoorziening voor voedsel en dus een grotere voedselzekerheid. Want ook in andere landen wordt minder in de landbouw en in kennisontwikkeling geïnvesteerd wanneer de producten tegen dumprijzen worden geïmporteerd. Bij een wereldwijde crisis wordt de kwetsbaarheid van dit systeem pijnlijk duidelijk. Zo voorziet de FAO voor 2021 een voedseltekort in een groot deel van Afrika en Azië.

Contraproductief zijn wat de NAV betreft de huidige hectaretoeslagen in het GLB. Maar de NAV realiseert zich natuurlijk ook, dat haar idealen niet van vandaag op morgen zijn gerealiseerd. In de tussentijd voelen wij ons 'burgemeester in oorlogstijd': zolang boeren geen inkomen uit de markt kunnen halen door middel van kostprijsdekkende prijzen zoals de NAV wil, moeten de GLB toeslagen in ieder geval voornamelijk gericht zijn op inkomensondersteuning en niet vooral worden gebruikt om vormen van agrarisch natuurbeheer te betalen. Dat betekent dat

de basistoelage voor alle boeren haalbaar moet zijn. De 'ecotoelage' of 'vergroeningspremie' is dan een extra voor boeren die een extra stap willen én kunnen zetten. Natuurbeheer moet aanvullend betaald worden!

Tegenargumenten zijn er natuurlijk vanuit de maatschappij: het voedsel mag niet duurder worden. Maar wat de NAV betreft zijn daar twee kanten aan. Ten eerste besteden we in Nederland een extreem laag percentage van ons inkomen aan voedsel, nl. 11%, één van de laagste percentages ter wereld. In een ideale wereld zou een herwaardering van het feit dat de efficiënte Nederlandse productie tot een hoge mate van voedselzekerheid en voedselveiligheid én tot een lage footprint per kg product leidt, kunnen helpen om ook de financiële waardering van Nederlands voedsel te vergroten, maar dat lijkt ons in een tijdperk van open grenzen niet reëel. Ten tweede is er ook sprake van een scheve marge-verdeling en een slechte positie van de boer in de keten. Er lopen nu projecten bij het Ministerie van LNV om de margeverdeling in de keten inzichtelijk te maken, maar daarmee is deze nog niet veranderd ten gunste van de boer. Als eerste schakel in de keten kan de boer zijn hogere kosten of door afnemers bedongen kortingen nergens meer naar toe doorschuiven. Om de positie van boeren te versterken, zijn er nu in het GLB meer mogelijkheden voor bundeling van krachten van boeren. De door de NAV begin 2020 opgerichte Producentenorganisatie Consumptieaardappelen (POC) is een voorbeeld van krachtenbundeling. De POC wacht nog op erkenning door het ministerie, erkenning die nodig is om daadwerkelijk ook aan aanbodbeheersing te mogen gaan doen. Maar aanbodbeheersing zal ook in dit geval alleen werken wanneer de grote aardappel-producerende landen binnen de EU samenwerken.

De economische duurzaamheid van de akkerbouw die de NAV voorstaat, is met het huidige markt- en prijsbeleid niet te realiseren, waardoor subsidies vanuit de EU nodig blijven. Maar er zijn wel degelijk instrumenten om hier iets aan te doen. Wat nu nodig is, is de politieke wil om deze instrumenten ook daadwerkelijk in te zetten. Daarvoor moet het vrijhandelsdenken van het neoliberalisme wat betreft voedselproductie vaarwel worden gezegd.

4 MAATSCHAPPELIJKE DUURZAAMHEID UITGEWERKT

Onder maatschappelijke duurzaamheid verstaan wij akkerbouw die zo veel mogelijk voldoet aan duurzaamheidswensen van de maatschappij, met goed bodembeheer, minimale emissie van mineralen en gewasbeschermingsmiddel en maximale bijdrage aan het tegengaan van klimaatverandering. Kortom, telen met minimale belasting voor het milieu en op een wijze dat onze opvolgers het bedrijf kunnen voortzetten.

De NAV pleit voor een goed bodembeheer met balansbemesting en stimuleren van het bodemleven en voor verduurzaming van gewasbescherming, uitgaande van behoud van een voldoende breed effectief middelenpakket. Daarbij moet de toetsing van gewasbeschermingsmiddelen op zuiver wetenschappelijke gronden plaatsvinden en niet op politieke gronden en gevoelens.

De akkerbouw kan door het binden van CO₂ door de gewassen een bijdrage leveren aan terugdringen van de klimaatverandering. Akkerbouwers spannen zich in het organische stofgehalte van de bodem te verhogen en zo de gebonden CO₂ vast te leggen. De NAV ziet kansen voor tegengaan van de klimaatverandering in verschuiving naar een biobased economie. Ook zijn er kansen door meer aandacht voor inhoudsstoffen. Speciale inhoudsstoffen of het verwaarden van reststromen (vergisting, stoffen in gewasresten) kunnen belangrijke stappen zijn richting een biobased economie en nieuwe inkomsten-bronnen bieden voor akkerbouwers.

Eiwitgewassen spelen in de visie van de NAV in de toekomst een grote rol in het bouwplan. De redenen hiervoor zijn verschuiving van de consumptie van dierlijk naar plantaardig eiwit, de onbalans in EU-productie en -consumptie en het feit dat leguminosomen stikstofbindende gewassen zijn en daardoor goed zijn voor het milieu en de biodiversiteit. Er is ruimte voor nieuwe (eiwit)gewassen en specialty crops.

Door het toepassen van innovatieve veredelings technieken worden grote stappen gezet richting gewassen die resistent zijn tegen ziekten en plagen. De Nederlandse veredelingsindustrie behoudt haar prominente rol en moet daarbij niet gehinderd worden door octrooien op planten(eigenschappen).

Bij de uitwerking van specifieke mogelijke veranderingen in de teelt, zoals hieronder in tabelvorm gepresenteerd, is getracht zoveel mogelijk concrete opties te benoemen. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen input, teeltmethode en bouwplan en output. Wat betreft input gaat het

om uitgangsmateriaal, gewasbeschermingsmiddelen, bemesting (organisch en anorganisch) en energie op het land en voor sommige gewassen bij de bewaring. Wat betreft teelt en bouwplan gaat het om teeltmethoden als grondbewerking, maar ook om bouwplankeuzes. Bij output gaat het om verwaarding van reststromen en om nieuwe producten uit nieuwe gewassen, met name ook voor de biobased economie.

Bij alle opties is een inschatting gemaakt van belemmeringen en verdienmodellen. Ook is gekeken naar de bijdrage aan diverse doelen (0=geen effect, - = negatief effect en + = positief effect). Nadrukkelijk zijn daarbij ook voedselproductie en het inkomen van de boer meegenomen. Voor de factor Klimaat is uitgegaan van de effecten zoals die blijken uit de Cool Farm Tool. Milieu omvat alle emissies. Twee voorbeelden: vermindering van gewasbeschermingsmiddelen zal bijdragen aan verminderen van emissies (milieu) maar niet aan tegengaan klimaatverandering. Minder ploegen (dieselverbruik, CO₂ opslag) zal wel aan beide doelen bijdragen.

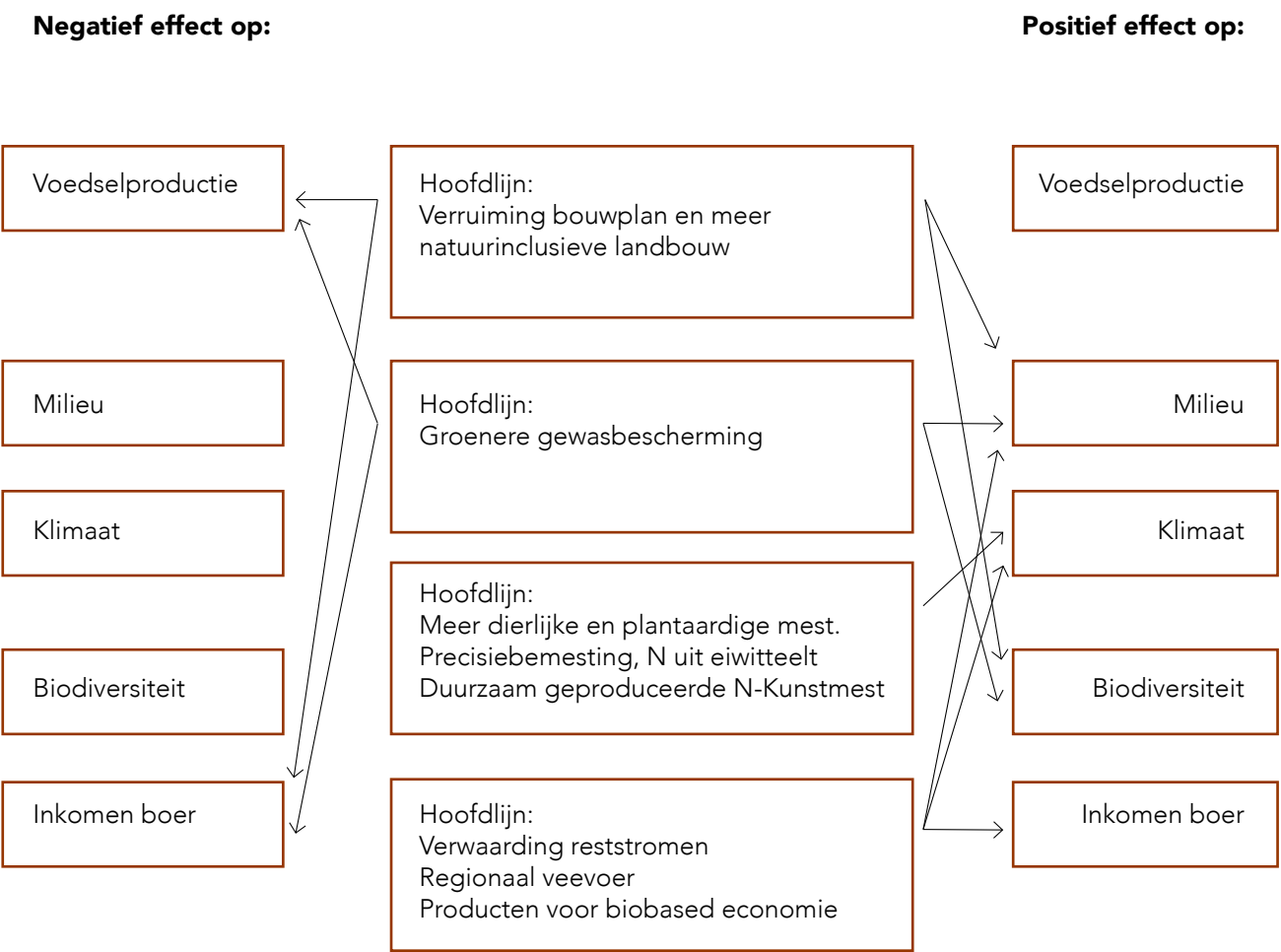

In paragrafen 4.1 t/m 4.5 worden de tabellen met maatregelen gegeven en de 'expert judgement' van NAV-leden. Natuurlijk zijn wij ons er van bewust, dat over elk punt een discussie mogelijk is (en heeft plaatsgevonden!). Dat is niet de bedoeling van deze lijsten. Onze inzet is om een beeld te geven van kansen en belemmeringen van in principe praktisch haalbare maatregelen. Praktisch alle kansen, belemmeringen en verdienmodellen zullen per grondsoort, regio en bedrijf verschillend uitpakken. Wij hebben de inschattingen zo ingevuld, dat het hier gaat om de directe toepassing op korte termijn. En bij het saldo is puur uitgegaan van het individuele bedrijf, dus een kostprijsverlaging of een betere opbrengst geeft een hoger saldo, lagere opbrengst een lager saldo. Dit is natuurlijk niet meer zo wanneer in heel Europa boeren deze maatregelen gaan toepassen: collectieve opbrengstverhoging bij hetzelfde bouwplan leidt tot lagere prijzen, collectieve extensivering leidt tot hogere prijzen vanwege de lagere productie. Met al deze kanttekeningen vinden wij het toch belangrijk om deze tabellen inclusief beoordeling te presenteren. Ze geven aan waar de makkelijk-

ste stappen te zetten zijn, waar wetgeving belemmerend is, waar investeringskosten belemmerend werken, waar kennisontwikkeling nodig is en waar maatregelen winst op één doel afwentelen op verlies op een ander doel. Hiermee is ook af te leiden welke maatregelen op welke manier gestimuleerd kunnen worden (investeringsubsidies, herziening wetgeving, kennisontwikkeling enz.).

4 MAATSCHAPPELIJKE DUURZAAMHEID UITGEWERKT

In onderstaand Figuur 4.1 is een samenvatting te zien van doelen die worden gediend. Opvallend is dat veel maatregelen goed zijn voor tenminste één van de doelen milieu, klimaat of biodiversiteit. Maar ook opvallend is dat veel maatregelen negatief uitpakken voor de voedselproductie en voor het inkomen van boeren. Het risico van lagere opbrengsten moet daarbij serieus genomen worden. Grootste bedreiging voor de opbrengst is het wegvallen van een effectief gewasbeschermingsmiddelenpakket. Grootste bedreiging voor het boereninkomen zijn nieuwe eisen op het gebied van groene en blauwe diensten zonder betaling. Grootste kansen zijn er voor meer regionaal geteelde producten, betere afzet voor plantaardig eiwit en akkerbouwgewassen als basis voor de biobased economie. Niet voor niets zegt de NAV al jaren ‘Plantaardig heeft de toekomst’.

Figuur 4.1. Schematische weergave van de effecten van diverse groepen maatregelen op de verschillende doelen.

4 MAATSCHAPPELIJKE DUURZAAMHEID UITGEWERKT

4.1 Mineralen, bemesting en bodembeheer

Kansen	Belemmeringen	Verdienmodel	Doelen				
			Voedselproductie	Milieu	Klimaat	Biodiversiteit	Saldo
Minimale grondbewerking,	Onkruid, onderwerken groenbemester	Minder input diesel, betere bodem >> hopelijk minder gbm en meer opbrengst, nog niet bewezen	0	+	+	+	0
Bijmengen van water		Betere N-benutting > besparing N	0	+	+	0	+
Betere borging van gehaltenes >> betere sturing		Kostprijsverlaging	0	+	0	0	+
Druppelirrigatie	Duur in aanleg, niet schoffelen	Meeropbrengst betere structuur, minder gbm	+	+	+	+	+ maar investering
N-kunstmest via groene productie	Productiekosten		0	+	+	0	0/- avp
N uit filters luchtwassers	Productiekosten		0	+	+	0	0/- avp
Efficiëntie van N verhogen: rassen	NBT wetgeving	Kostprijsverlaging	+	+	+	0	+
Meer ruimte voor dierlijke mest in mestbeleid	Mestwetgeving	Betere bodem	0/+	+	+	+	+
Inwerkplicht vaste mest moet vervallen	Mestwetgeving	Lagere kosten	0	+	+	+	+
Maaimeeststoffen/N van eigen land	Land uit voedselproductie, alleen bij bepaalde bouwplannen, kosten	Geen, juist saldoverlies	-	+	+	+	-
Eén mestnummer voor aan- en afvoer (samenwerking met veehouder)	Regelgeving	Minder administratie en minder verlies	0	0	0	0	+
Bokashi (gefermenteerd organisch materiaal)		Waarschijnlijk betere structuur, bodemleven en opbrengst	0/+	+	+	+	0/+
Gebruik van struviet	Techniek, kosten, voedselveiligheid, residuen drugs en medicijnen	Goedkopere meststoffen?	0	+	0	0	0/+ avp
Benutting vlinderbloemigen	Niet rendabel	Regionale afzet voor food, minder N-bemesting in volgteelt	0/+	+	+	+	0
Sporenelementen		Betere opbrengst verwacht	+	+	+	+	+
Bodemverdichting tegengaan	Kleinere machines>>meer arbeid	Betere opbrengst verwacht	+	+	+	+	+
Hogere N in nitraatrichtlijn	Mestwetgeving	Alleen in zandgebied ZO Nederland	+	+	+	0	0/+
Depositie van N uit externe bronnen		Lagere N-gift	+	+	0/+	0	0
Lachgasvorming tegengaan door gewasresten onder te werken			0	+	+	+	0

avp=afhankelijk van prijs; gbm=gewasbeschermingsmiddelen

4.2 Gewasbescherming

Kansen	Belemmeringen	Verdienmodel	Doelen				
			Voedselproductie	Milieu	Klimaat	Biodiversiteit	Saldo
Groene gewasbeschermingsmiddelen	Toelating te langzaam	Negatief, want duurder en vaak minder effectief	-/0	+	0	+	-
Precisietoediening en scouting	Kosten	Minder gbm	0	+	0	+	-
Resistente rassen door CRISPR Cas en andere nieuwe technieken	Niet toegelaten in de EU	Minder gbm	+	+	0	0/+	+
Akkerranden of bloemenstroken	Soms juist meer plagen	Minder gbm maar ook oppervlakteverlies	-	+	0	+	0/-
Steriele mannetjes	Al gangbaar		0	+	0	+	0
Slimme camera die ziekten en plagen vindt	Hoge kosten	Minder gbm	0	+	0	+	0 maar investering
Schoffelen	Niet bij nat weer	Minder gbm	0	+	0	+	- (meer arbeid)
Sputen met drone	Regelgeving (vliegverkeer)	Beter moment, minder gbm	0	+	0	+	0 maar investering
Biologische bestrijding insecten	Hoge kosten t.o.v. opbrengsten, roofinsecten waaien weg	Hogere productprijzen	0/+	+	0	+	0/-

gbm=gewasbeschermingsmiddelen

4.3 Energie

Kansen	Belemmeringen	Verdienmodel	Doelen				
			Voedselproductie	Milieu	Klimaat	Biodiversiteit	Saldo
Zonnepanelen op schuur	Infrastructuur voor afvoer energie	Lagere energierekening	0	+	+	0	+
Zonnepanelen op land	Land uit productie, infrastructuur voor afvoer energie	Huur/vergoeding	-	0	0	0	+
Irrigatie op zonne-energie	Investeringskosten	Lagere kosten	0/+	+	+	0	+ na investering
Windmolens	Kosten	Vergoeding/energieproductie	0	+	+	0	+ na investering
Robotisering	Investering, kennis	Lagere kosten, uiteindelijk minder bodemverdichting en meer opbrengst	0	+	+	0	+/0/-

4 MAATSCHAPPELIJKE DUURZAAMHEID UITGEWERKT

4.4 Gewaskeuze en bouwplan verruiming

Kansen	Belemmeringen	Verdienmodel	Doelen				
			Voedselproductie	Milieu	Klimaat	Biodiversiteit	Saldo
Ruimere rotatie (consumptieaardappelen 1 op 6, pootaardappelen 1 op 4)	Saldo	Minder bodemgebonden ziektes	0/-	+	0/+	+	-, wel afhankelijk van extra gewas
Meer eiwitgewassen	Saldo		+	+	+	+	+/- avp
Vlas, hennep, thee, quinoa	Vraag		-	+	+	+	-, avp
Gewassen voor biobased economie	Kennis, afzetmogelijkheid	Non-food	-	+	+	+	0

avp= afhankelijk van prijs

4.5 Teeltmethoden en natuurinclusieve landbouw

Kansen	Belemmeringen	Verdienmodel	Doelen				
			Voedselproductie	Milieu	Klimaat	Biodiversiteit	Saldo
Bufferzones	Minder beteeld oppervlak		-	+	0	+	-
Vanggewassen		Bodemstructuur	+	+	+	+	+
Strokenteelt	RVO, NAK, NWWA, toepassen gbm lastig	Minder gbm	0	+	0	+	-
Mengteelt zetmeelgewas en vlinderbloemige	Gbm, oogstmoment	Minder gbm	0	+	+	+	?
Mengen van rassen bij graan	Lastig bij baktarwe en brouwergerst, ongelijke afrijping	Minder gbm	+	+	0	+	0/+
Bloemenstroken in het gewas	Oppervlakteverlies	Minder gbm	-	+	0	+	-
Ondiepe grondbewerking	Onkruid, onderwerken groenbemester	Minder diesel, betere bodem >> hopelijk minder gbm en meer opbrengst, nog niet bewezen	0	+	+	+	0
Rustgewassen (diepwortelende gewassen o.a. granen)	Saldo		0	+	+	+	0
Eiwitgewassen	Saldo		0	+	+	+	-
Natuurvriendelijke oever, slootkantbeheer: maaien en afvoeren			0	+	0	+	0
Vezelgewassen	Vraag		-	+	+	+	-
Meerjarige gewassen als onderzaai, bv. karwij of graszaad	Vraag	Ook opbrengst eerste seizoen uit de dekvrucht	-	+	+	+	0/-
Bodem bedekt houden (ook doodgevroren)	Afhankelijk van zwaarte grond; Vrijlevende aaltjes; lastig met 'fijne' zaden	Grond beter poreus, betere structuur	0	+	+	+	0
Meer stromest/potstalmest en compost	Mestwetgeving	Betere bodem	+	+	+	+	+
Groene braak (agrarisch natuurbeheer, vogelakker etc. etc.)			-	+	+	+	0/-
Perceelsgrootte: kleinere percelen meer variatie			-	+	0	+	-
Bij meerdere bedrijven: bouwplan per bedrijf			0	0	0	+	0
Erven: beplanting jaarrond voor insecten: 3 lagen, bomen, struiken, zoom	Onderhoud		0	0	0	+	0
Gewasresten achterlaten (vooral stro, tenzij samenwerking met veehouder)			0	0	+	0	-
Wintergewassen			+	+	+	+	+

5 DOORREKENING FINANCIËLE GEVOLGEN

5.1 RECENTE BEREKENINGEN

Een belangrijke factor in de maatregelen die zijn genoemd in Hoofdstuk 4 is het inkomen voor de boeren, m.a.w. de financiële gevolgen van de voorgestelde maatregelen. Het verdienmodel voor de boer is in alle in Hoofdstuk 1 genoemde visies nog niet helder. Er zijn recent vele bijeenkomsten geweest, maar de zoektocht naar een goed verdienmodel voor de boer is nog niet volbracht. De Taskforce Verdienvermogen Kringlooplandbouw (Commissie Maij) heeft in oktober 2019 het rapport ‘Goed boeren kunnen boeren niet alleen. Je kunt niet groen doen als je rood staat.’ uitgebracht. Daarin worden een aantal aanbevelingen gedaan om een transitie naar kringlooplandbouw lonend te maken voor boeren. Dit zijn vergaande aanbevelingen die volgens de commissie ook alleen zin hebben als ze allemaal worden overgenomen.

Diverse partijen hebben zich recent bezig gehouden met berekening van de kosten en baten van meer duurzame akkerbouw:

- CLM heeft de meerprijs van Planet Proof geteelde consumptieaardappelen berekend en kwam uit op 2,46 cent per kg. Dit komt overeen met gemiddeld € 1230/ha consumptieaardappelen.

Tabel 3: Meerkosten/meerprijs PlanetProof consumptieaardappel

	Type meerkosten/ meerprijs	Euro/ ha	Cent/kg**
1.	Middelengebruik	€ 245	0,61
2.	Maatregelen in/rond de teelt	€ 563	1,41
3.	Certificering*	€ 49	0,12
	Totaal Meerkosten	€ 857	2,14
4.	PlanetProof-Bonus 15%	€ 128	0,32
	Totaal meerprijs	€ 985	2,46

* In 1^e jaar € 11/ha aanmeldingskosten extra.

** Uitgaande van netto opbrengst van 40.000 kg/ha.

Bronvermelding: Hees et al., 2019.

- WUR (Beldman et al., 2019) heeft een rapport gepubliceerd met meerkosten van natuur-inclusieve landbouw en kwam uit voor een akkerbouwbedrijf met consumptieaardappelen op klei op € 324,-/ha en voor een bedrijf op zand met zetmeelaardappelen op € 185,-/ha. WUR is uitgegaan van de Bedrijfsregistratiegegevens. Daarbij is een gemiddeld saldo van € 800/ha berekend voor een akkerbouwbedrijf. Meerkosten van € 324,-/ha komen dus neer op 40% verlies van saldo.

Tabel 3.10 Kosten op jaarbasis van maatregelen voor akkerbouwbedrijven (€/ha).

Maatregel	Consumptieaardappel- bedrijven (klei)	Zetmeelaardappel- bedrijven
1 Niet-kerende grondbewerking	13	8
2 Aanvoer overige meststoffen	10	10
3 Optimaal gebruik meststoffen	6	4
4 Inzet vlinderbloemigen	Effect verwerkt in bouwplan	
5 Bloeiende akkerranden	Effect verwerkt in bouwplan	
6 Verruiming bouwplan	214	64
7 Gebruik groenbemester	20	20
8 Ruige vegetatie op overhoekjes en stimulering erfvoegels	7	4
9 Gewasdiversiteit	13	8
10 Reductie onkruidbestrijdingsmiddelen	5	5
11 Reductie insecticiden	10	19
12 Meer winterbedekking	Effect verwerkt in bouwplan	
13 Onderploegen stro	3	0
14 Gebruik lichtere werktuigen	23	43
Totaal	324	185

Bronvermelding: Beldman et al., 2019.

- De NAV berekent zelf jaarlijks de kostprijzen en saldi van verschillende akkerbouwgewassen (www.nav.nl). Deze berekening wijkt af van de driejaarlijkse berekeningen in KWIN op de volgende punten:
 - De NAV rekent de kosten van eigen arbeid mee;
 - De NAV rekent de kosten van afschrijving en onderhoud van machines mee;
 - De NAV rekent de kosten van de grond en gebouwen mee;
 - De NAV rekent de algemene kosten mee (overhead, zoals boekhouder, adviseur, abonnementen vakliteratuur enz.).

Om een vergelijking te kunnen maken tussen KWIN en de NAV saldoberekeningen, zijn bovengenoemde kostenposten er buiten gehouden in de onderstaande berekeningen. Er is dus alleen gerekend met de direct toegerekende kosten en opbrengsten.

5 DOORREKENING FINANCIËLE GEVOLGEN

5.2 SCENARIOBEREKENINGEN

In de onderstaande berekeningen hebben we gewerkt met de saldi uit de NAV berekeningen zonder vaste kosten en eigen arbeid. Er is uitgegaan van de huidige prijzen die akkerbouwers krijgen voor hun producten. Voor consumptieaardappelen en uien is uitgegaan van levering na bewaring. De saldi uit de NAV berekeningen liggen i.h.a. lager dan die uit KWIN, waardoor de effecten minder groot zijn.

Gewas	Saldo per ha per jaar
consumptieaardappelen	€ 2702
wintertarwe	€ 1232
suikerbieten	€ 1410
zaaiuien	€ 3630
veldbonen	€ 202

1. EXTENSIVERING

Akkerbouwers geven aan minder intensief te willen telen om daarmee de grond te sparen zodat deze ook voor de volgende generatie productief blijft.

✓ Aardappelteelt extensiveren: pootaardappelen van 1 op 3 naar 1 op 4, consumptieaardappelen van 1 op 4 naar 1 op 6, zetmeelaardappelen van 1 op 3 naar 1 op 4.

Voordelen:

- Lagere druk bodemgebonden ziekten en organismen (aardappelmoetheid, AM);
- Langere periode van opbouw mineralen en organische stof door extra extensieve teelt;
- Verlaging werkdruk;
- Verlaging concentratierisico naar één gewas.

Nadelen:

- Vaste activa en arbeid bedrijf ingericht op intensieve teelt;
- Lagere productie hoogwaardig voedsel;
- Verlaging omzet en bruto marge.

VOORBEELDBEREKENING VOOR CONSUMPTIEAARDAPPELEN:

Bouwplanverruiming consumptieaardappelen: 1 op 6 i.p.v. 1 op 4 telen.

‘Normaal’ bouwplan van 1 op 4 met consumptieaardappelen, wintertarwe, suikerbieten en zaaiuien.

Wanneer we het bouwplan verruimen naar 1 op 6, met een teelt van veldbonen en een extra jaar wintertarwe, komen we op onderstaande berekening:

Totaal saldi/ha:	
consumptieaardappelen	€ 2702
wintertarwe	€ 1232
suikerbieten	€ 1410
zaaiuien	€ 3630

‘Normaal’ bouwplan 1 op 4 in 4 jaar	€ 8974
Per ha per jaar gemiddeld	€ 2244

Totaal saldi/ha:	
consumptieaardappelen	€ 2702
wintertarwe	€ 1232
suikerbieten	€ 1410
zaaiuien	€ 3630
extra gewas veldbonen	€ 202
extra jaar wintertarwe	€ 1232
Bouwplan 1 op 6 in 6 jaar	€ 10408
Per ha per jaar gemiddeld	€ 1735

Dat is een verlies van € 509 per ha per jaar (23%). Mogelijke compensatie zou kunnen zijn opbrengstverhoging. Wanneer de opbrengst van de consumptieaardappelen zou kunnen toenemen van 47.500 kg/ha (na bewaring) tot 60.000 kg/ha, wordt het saldo van de consumptieaardappelen ongeveer € 2000 hoger. Daarvoor zijn dan wel veel hogere opbrengsten nodig met dezelfde input, wat niet eenvoudig te realiseren is met de huidige rassen. Aan de kostenkant neemt de input iets af, maar dat compenseert onvoldoende het saldo-verlies. De eigen uren zijn niet meegenomen in deze berekeningen. Daardoor wordt de afgenomen werkdruk niet zichtbaar aan de batenkant.

5 DOORREKENING FINANCIËLE GEVOLGEN

2. TEELT VAN EIWITGEWASSEN

Om lokaal meer te voorzien in de eiwitbehoefte is er een maatschappelijke vraag om eiwitgewassen lokaal te telen. Daarnaast zorgt het voor een additionele wisselteelt voor akkerbouwers ter stimulering van de biodiversiteit.

✓ Teelt van veldbonen

Voordelen:

- Extra wisselgewas ter stimulering biodiversiteit;
- Opslag van stikstof in de grond;
- Lokale eiwitproductie, minder afhankelijk van productie en prijs van import.

Nadelen:

- Laag bruto saldo;
- Prijsrisico afzet;
- Onkruiddruk teelt;
- Grote wisseling opbrengsten.

VOORBEELDBEREKENING VOOR VELDBONEN:

Wanneer een akkerbouwer veldbonen teelt i.p.v. een ander rustgewas zoals wintertarwe, is het verlies per hectare € 1030 (€ 1232 - € 202). Bij vervanging van hoogrenderende gewassen wordt dit verschil alleen maar groter. Bij de huidige lage prijs voor veldbonen kan de teelt eigenlijk niet uit. Veehouders telen veldbonen als vervanging van importeiwit, maar zijn niet bereid aan akkerbouwers meer dan ca. 22 ct/kg te betalen. De kostprijs is volgens de NAV 42 ct/kg.

3. ECOLOGISCHE BEHEERSMAATREGELEN

Zowel de maatschappij als de politiek vragen steeds vaker om maatregelen te nemen om de milieu-impact van teelten te verkleinen. Hierbij kan gedacht worden aan bufferstroken, bloemenranden etc. Naast voordeel t.a.v. milieu is het ook mogelijk om insecten en ziektedruk te verlagen.

✓ Bloemenstroken in de uien voor natuurlijke bestrijders

Voordelen:

- Stimulering biodiversiteit;
- Verlaging van gewasbeschermingsmiddelen-gebruik tijdens de teelt.

Nadelen:

- Mogelijk worden ook plaaginsecten gestimuleerd;
- Lager rendement van de teelt door kleiner beteeld oppervlak;
- Mogelijk schade door gebruik gewasbeschermingsmiddelen in uien op bloemenstroken;
- Onduidelijkheid impact van natuurlijke bestrijders.

VOORBEELDBEREKENING VOOR UIEN:

Er wordt uitgegaan van één strook Facelia om de acht bedden uien. Dat betekent een oppervlakteverlies van 11% voor de uienteelt. Dat komt overeen met € 399 per ha. Daarbij opgeteld de kosten voor de Facelia stroken (€ 125/ha) komt op € 524/ha. Met een geschatte besparing op gewasbeschermingsmiddelen van € 50/ha komen de kosten op € 474/ha. Dat komt met een saldo voor uien van € 3630 neer op 13% saldooverlies. Maar wanneer we de vaste kosten wel mee zouden rekenen, zouden de kosten nog hoger zijn; de vaste kosten worden gedeeld door het beteelde oppervlak en dat wordt kleiner.

5 DOORREKENING FINANCIËLE GEVOLGEN

4. STIKSTOFPRODUCTIE

- ✓ Teelt van luzerne om stikstof te produceren en te binden voor opvolgende teelten zodat er op bemesting bespaard kan worden.

Voordelen:

- Stimulering biodiversiteit;
- Verlaging gebruik meststoffen en daarmee mogelijk uitspoeling en/of uitstoot.

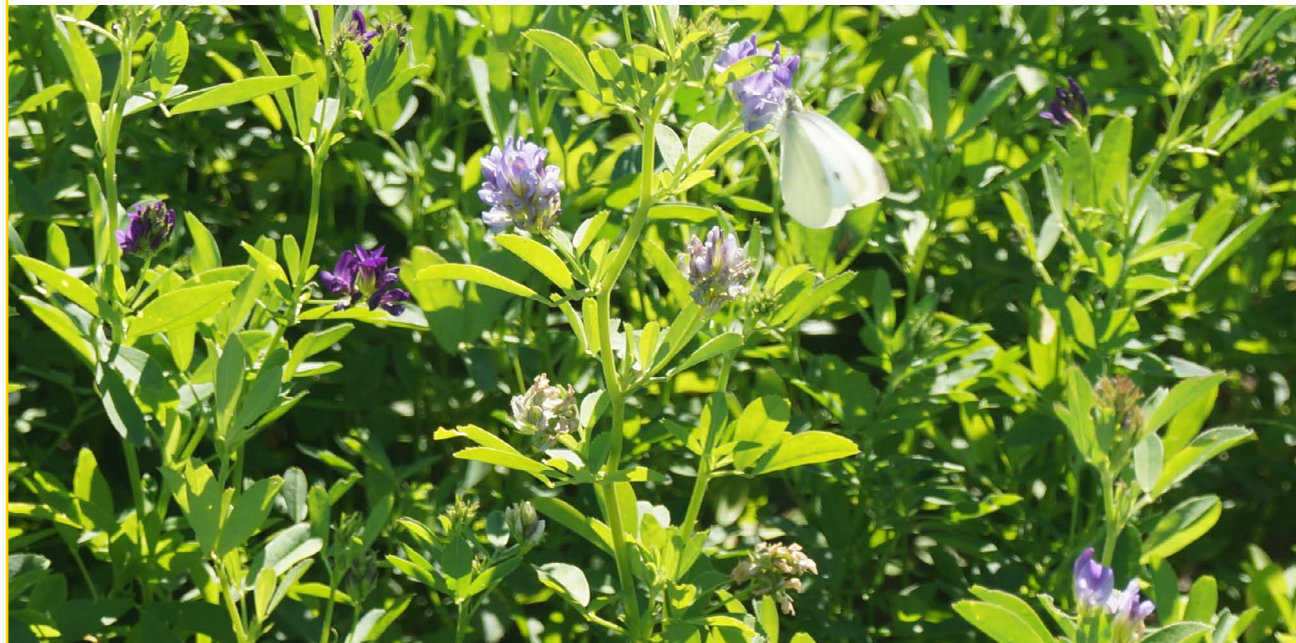
Nadelen:

- Stimulering bodemgebonden problemen in volgteelten (stengelaaltjes, schurft);
- Geen omzet gedurende teeltjaar;
- Opslag in volgteelt;
- Afname voedselproductie.

VOORBEELDBEREKENING TEELT LUZERNE:

Zonder de vaste kosten mee te rekenen, komen we op teeltkosten van € 300/ha. De vastgelegde stikstof bespaart in de teelt daarna 100 kg N, wat een waarde heeft van € 74/ha. De netto kosten zijn € 226/ha. Om dit te compenseren moet de luzurneteelt bij de huidige prijzen in het volgende teeltjaar leiden tot 0.75 ton/ha meer opbrengst bij teelt van pootgaardappelen, ruim 2 ton/ha meer opbrengst bij teelt van consumptiegaardappelen, 2.8 ton/ha meer opbrengst bij teelt van zetmeelaardappelen en 2 ton/ha meer opbrengst bij teelt van uien.

Maar aangezien de teelt van luzerne in de plaats komt van de teelt van een ander gewas, moet het saldo-verlies van dat gewas ook meegerekend worden. Voor consumptiegaardappelen komen we dan op € 226/ha + € 2702/ha = € 2928/ha wat in de volgende teelt moet worden 'goedgemaakt'.

5. HOGERE PRODUCTIE MET DEZELFDE INPUT (EFFICIËNTER)

- ✓ Tarwe naar 15 ton opbrengst per hectare met dezelfde input.

Voordelen:

- Hoger financieel saldo indien zaaizaad vergelijkbaar prijsniveau houdt;
- Lagere footprint per kg product;
- Aantrekkelijker als rustgewas.

Nadelen:

- Extensieve teelt wordt intensiever;
- Geen observeerbare verandering t.b.v. milieu voor buitenstaander;
- Vergroting teeltrisico doordat hogere saldo's de norm worden.

VOORBEELDBEREKENING OPBRENGSTVERHOOGING TARWE:

Bij een prijs van € 0,17/kg, geeft een opbrengstverhoging van 10 naar 15 ton per ha een verhoging van de inkomsten met € 910/ha (van € 2063 naar € 2973/ha). De kosten van zaaizaad zijn wellicht iets hoger en de transportkosten worden iets hoger. Uitgaande van de NAV kostprijsberekening zonder de eigen uren en vaste lasten, gaan de kosten dan van € 830/ha naar € 1030/ha. Netto betekent dit een hoger saldo van € 710/ha.

5 DOORREKENING FINANCIËLE GEVOLGEN

6. VERWAARDING RESTSTROMEN

- ✓ Bietenblad afvoeren en gebruiken voor productie van stoffen

Voordelen:

- Verwaarding restroom in beginsel welkome extra voor boer;
- Mogelijke vervanging van producten uit olie-gebaseerde productie door producten uit plantaardige reststromen.

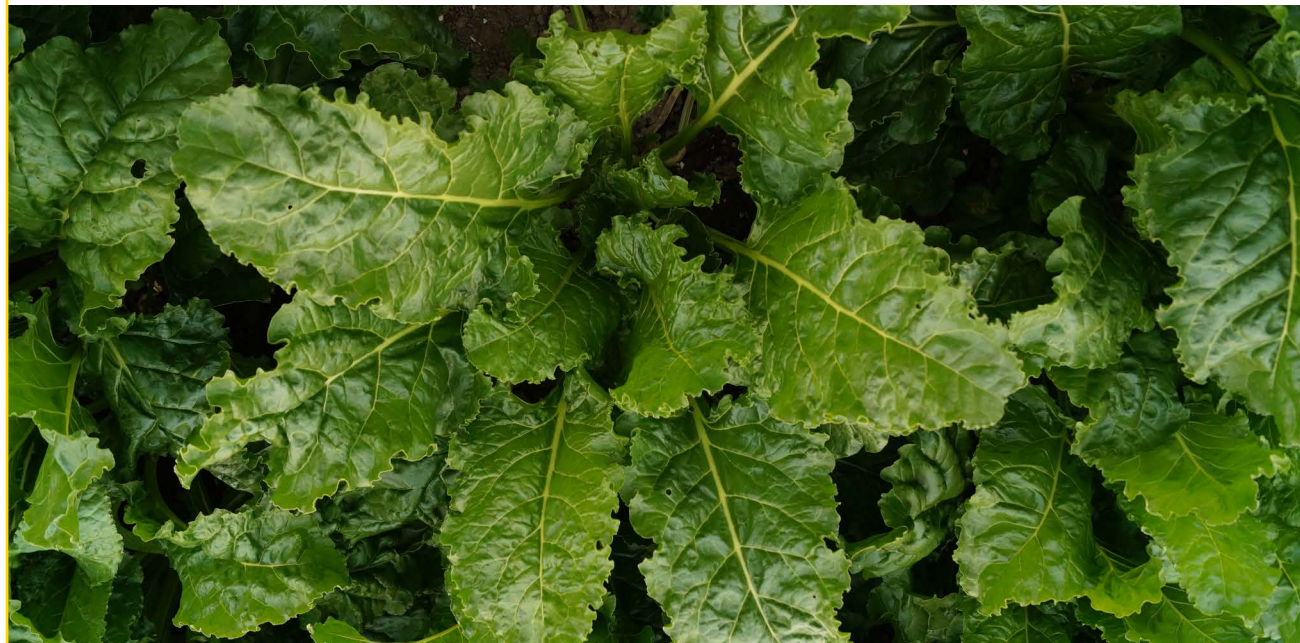
Nadelen:

- Afvoer organische stof;
- Meer transportbewegingen;
- Footprint verwerking kan groter zijn dan milieuopbrengst van de verwaarding.

VOORBEELDBEREKENING VERWAARDING BIETENBLAD:

Uitgaande van een hoeveelheid bietenblad van 5000 kg droge stof /ha en een prijs van minimaal 2 cent per kg, is de waarde van afgevoerd bietenblad minimaal € 100/ha. Met de afvoer vindt een verlies van 500 kg/ha organische stof plaats. Om dit te compenseren moet bijvoorbeeld 2000 kg compost per hectare worden aangevoerd en uitgereden. De kosten hiervan zijn € 20/ha. Hiermee wordt dus een saldowinst van € 80/ha bereikt. Hierbij zijn niet de milieueffecten van de transportbewegingen die worden veroorzaakt door afvoer van bietenblad en aanvoer van compost meegenomen.

Bovendien: bietenblad achterlaten/onderwerken op de akker telt niet mee in de bemestingsruimte, maar de aanvoer van vervangende bemesting wel. Hoewel dit dus wel extra saldo oplevert voor de boer (wat mogelijk ook nog hoger uitvalt om boeren over te halen), kan het wel weer een knelpunt in de bemesting veroorzaken.

6 VERDIENVERMOGEN

Het verdienvermogen voor akkerbouwers is afhankelijk van kosten enerzijds en opbrengsten/prijzen anderzijds. Een schaarse markt geeft hogere prijzen, dus bij tegenvallende oogst is het saldo voor de boer per hectare niet noodzakelijkerwijs lager. Een en ander hangt samen met hoe een akkerbouwer zijn producten verkoopt, op de vrije markt (hogere prijs bij schaarste) of op contract (nauwelijks invloed van schaarste op de prijs). Daarbij speelt ook de positie van de boer in de keten een rol. Er zijn in principe vier methoden om het verdienvermogen te vergroten (Pierre Berntsen, ABN AMRO, 2020):

1. Koninklijke route: de consument betaalt vrijwillig meer voor duurzaam geproduceerd product. De politiek lijkt er grotendeels van uit te gaan dat de consument deze koninklijke route op te leiden is. De Taskforce Verdienvermogen Kringlooplandbouw stelt in onze ogen echter terecht, dat het een illusie is om te denken dat dit gebeurt, met name zolang er vrijhandelsverdragen worden afgesloten waarbij alleen eisen kunnen worden gesteld aan voedselveiligheid en niet aan de productiemethode. Hierdoor komen minder duurzaam geteelde importproducten tegen een lagere prijs in de winkels te liggen dan duurzamer geteeld Nederlands product. De consument blijkt consequent voor de laagste prijs te kiezen. Een klein voorbeeld (uit de melkveehouderij): Boeren van Amstel is een initiatief om duurzame melk te produceren en in Amsterdam te verkopen. Men leidt verliezen omdat de melk te weinig wordt gekocht.
2. Meer met minder: door verlaging van de kostprijs is er meer winst te maken. Verlaging van de kostprijs is de basis geweest voor schaalvergroting de afgelopen decennia. Grotere efficiëntie, grotere percelen en machines, meer opbrengst per hectare: dit alles heeft de kostprijs per kg product verlaagd. Inmiddels is er juist bezwaar tegen deze schaalvergroting. Kostprijsverlaging kan ook door het verminderen van input op een andere manier, zoals bijv. het telen van eiwitgewassen waardoor de N-behoefte in het volggewas kleiner is. Verruiming van het bouwplan zou kunnen worden gecompenseerd door rassen met een hogere opbrengst per hectare.
3. Anders werken: meerprijs voor onderscheidend product, duurzaamheidslabels e.d., maar diverse initiatieven op dit gebied blijken tot nu toe weinig tot niets toe te voegen aan het inkomen van boeren. Stichting Veldleuwerik heeft geen meerwaarde gehad voor het inkomen. Ook Planet Proof geeft vooral meer kosten en risico's bij de teelt en slechts zeer beperkte prijsverhoging. Bovendien kan de consument door de bommen het bos niet meer zien door alle verschillende labels. Korte ketens en zelf verwerken leveren wel wat extra op maar zijn niet haalbaar voor alle akkerbouwers en voor de bulkproducten.
4. Financiële compensatie en/of prikkels: de Taskforce Verdienvermogen Kringlooplandbouw pleit voor een transitiefonds om investeringen van boeren uit te subsidiëren. Het nieuwe GLB lijkt meer eisen te gaan stellen aan de basisbedrijfstoelag. Het risico is, dat als de toeslag te laag wordt in verhouding tot de te leveren inspanning of kosten, boeren deze toeslag niet meer gaan aanvragen. Andere prikkels kunnen zijn betalen van een hogere prijs door afnemers, betaling voor groene en blauwe diensten en kortingen op pachtprizen of kredietrente. Hiervoor zijn andere partijen dan de boeren nodig die dit willen doen.

Zolang het markt- en prijsbeleid niet verandert (Hoofdstuk 3), zijn volgens de NAV al deze methoden noodzakelijk om het verdienvermogen van de akkerbouwers te waarborgen. Daarom hebben wij ook de Producenten Organisatie Consumptieaardappelen (POC) opgericht en pleiten wij voor betaling van groene en blauwe diensten en voor betaling voor bovenwettelijke eisen.

Uit Hoofdstuk 4 wordt duidelijk, dat veel maatregelen en veranderingen het inkomen van de akkerbouwer negatief beïnvloeden. Het gemiddelde inkomen is niet zodanig hoog, dat dit 'er van af kan'. Het is dus zaak om bij alle veranderingen goed voor ogen te houden hoe een verdienmodel voor de boer kan worden gecreëerd. Daarbij vindt de NAV het onrealistisch dat consumenten 'vanzelf' hogere prijzen gaan betalen voor meer duurzaam geproduceerd voedsel. Het deel van de bevolking dat dat wil en het zich kan veroorloven is dusdanig klein, dat dit geen stabiel verdienmodel oplevert.

Bovenstaande vier verdienmodellen gaan voorbij aan het effect van het huidige markt- en prijsbeleid. Lage prijzen worden mede veroorzaakt door concurrentie op de wereldmarkt. De vrijhandelsverdragen laten onbeperkt producten toe die minder duurzaam geteeld zijn en daardoor goedkoper. Het NAV motto Genoeg is Beter gaat er van uit dat bij precies de juiste hoeveelheid productie of net er onder, de prijzen hoger zijn. Dit gaat echter niet op wanneer onbeperkte goedkope invoerproducten in de Nederlandse schappen liggen. Dat deze producten in hun land van herkomst een grotere foot-print veroorzaken dan lokaal geteelde producten wordt daarbij niet meegenomen. De NAV is er voorstander van dat akkerbouwers hun inkomen uit de markt kunnen halen en niet afhankelijk zijn van subsidies, inclusief het GLB. Daarvoor is een gericht markt- en prijsbeleid binnen de EU onontbeerlijk, zoals uiteengezet in Hoofdstuk 3.

7 SLOTBESCHOUWING

Wie de NAV al langer volgt, ziet dat er in deze toekomstvisie geen radicale koersverandering wordt gepresenteerd. Wel blijkt, dat de NAV duidelijk blijft kiezen voor Genoeg is Beter als visie en voor een Europees markt- en prijsbeleid wat vrije import van minder duurzaam geproduceerde, goedkopere producten verhindert, gecombineerd met verduurzaming van de akkerbouwteelten. Daarmee blijft onze missie 'een economisch en maatschappelijk duurzame akkerbouw'. Geen omslag dus, maar wel een verdieping en detaillering, om de gewenste transitie concreet handen en voeten te geven. Alleen op die manier komt er een bundel aan uitvoerbare praktische werkwijzen tot stand denken wij.

Zoals genoemd in Hoofdstuk 1 heeft de landbouw twee aspecten: voedselproductie en terreingebruik. De Nederlandse akkerbouw heeft sinds de Tweede Wereldoorlog vooral de focus gehad op verhoging van opbrengst en efficiëntie. Dit heeft gezorgd voor een lage footprint per kg geoogst product. De productie is daarbij ook steeds minder vervuילend geworden, maar de duurzaamheid kan verder worden verbeterd waardoor ook de footprint per hectare nog verder wordt verlaagd. De missie 'economisch én maatschappelijk duurzame akkerbouw' houdt praktisch in: efficiënte voedselproductie met hetzelfde of hoger inkomen voor akkerbouwers en minimale milieubelasting.

Het terreingebruik door de Nederlandse landbouw leidt regelmatig tot discussies over wel of niet produceren voor de export. Nederland bevindt zich op de vruchtbare rivierdelta van Europa met een gematigd klimaat. Dat maakt het in de ogen van de NAV essentieel om op onze vruchtbare grond landbouw te blijven bedrijven. Daarbij past ook export naar gebieden waar geen of alleen minder duurzame landbouw mogelijk is. De discussie over 'alleen voor eigen inwoners produceren' of 'alles importeren want Nederland is te klein voor landbouw' brengt vooral geopolitieke risico's met zich mee, afname van de voedselzekerheid elders en hier het risico van toenemende afhankelijkheid van andere landen. Bovendien verschuift het alleen maar eventuele milieuproblemen naar andere landen. Juist de zekerheid van de eigen productie van voldoende vers en hoge kwaliteit voedsel is belangrijk om te behouden. Daarbij is de hoogst mogelijke opbrengst niet het doel. Immers, het motto blijft Genoeg is Beter. Maar Genoeg is wel Nodig.

Wij hebben deze toekomstvisie opgesteld om handen en voeten te geven aan het streven naar verduurzaming en toekomstbestendige teelt. De

genoemde maatregelen in Hoofdstuk 4 zijn bij elkaar gebracht door praktiserende akkerbouwers. De lijst met uitgewerkte mogelijke maatregelen is lang en met name gericht op verduurzaming van de akkerbouw, een meer biodivers landschap, een beter milieu en tegengaan van klimaatverandering. De NAV heeft deze lijst opgesteld om keuzes aan te geven voor boeren en de bijbehorende kansen en belemmeringen. Deze lijst moet worden gezien als een dynamisch product: door kennisontwikkeling komen er steeds mogelijkheden bij. De aangegeven kansen en belemmeringen op de lijst moeten richting geven aan beleid en onderzoek.

Veel maatregelen worden al door veel boeren toegepast. Het is uiteraard aan de individuele akkerbouwer om de bij het eigen bedrijf best passende keuzes te maken. De NAV is er van overtuigd dat mondiaal gezien, geïntegreerde teelt de laagste footprint geeft, maar het is aan de individuele boer om wel of niet te kiezen voor biologische bedrijfsvoering.

Grote kansen zijn er voor de akkerbouw vooral in het tegengaan van klimaatverandering door CO₂-opname in de bodem, in het verhogen van de biodiversiteit, in het telen van plantaardig eiwitgewassen en van gewassen die een rol hebben in een biobased economie.

Grote belemmeringen zijn de huidige wet- en regelgeving (zoals o.a. het mestbeleid wat gebruik van dierlijke mest en compost beperkt), kortlopende pachtcontracten en hoge grondprijzen.

Wij roepen beleidsmakers, politici, waterschappen en grondeigenaren op om zich in te zetten deze belemmeringen op te heffen en te kiezen voor een langdurig, integraal nieuw beleid. Dat betekent vaak het opheffen van regels die men eerder zelf heeft ingesteld. En soms betekent het

concreet een omslag in het denken én stemgedrag, bijvoorbeeld het besef dat neoliberalisme geen natuurverschijnsel is maar een politieke keuze, die ook anders kan worden gemaakt.

Wat zorgen baart, is dat de kosten (zowel directe kosten als indirecte kosten door opbrengstverlies) veelal worden afgewenteld op de boer en dat hij in zijn positie onderaan de keten deze kosten nergens kan verhalen. Zowel onze eigen berekeningen als die van anderen laten zien dat de kosten van verduurzaming voor een akkerbouwer hoog zijn, zonder dat dit nu nog wordt gecompenseerd door opbrengstverhoging of prijsstijging. Er is geen duidelijk verdienmodel te vinden in deze transitie. De NAV is er niet van overtuigd dat consumenten binnen en buiten Nederland spontaan meer willen betalen voor duurzaam geproduceerd product.

Er zijn zaken die alleen reëel zijn wanneer deze Europees worden uitgevoerd. Extensivering van de akkerbouw zal leiden tot lagere opbrengsten. Op zich kan dit leiden tot prijsverhoging, maar alleen wanneer dit ook elders in Europa gebeurt en wanneer het markt- en prijsbeleid wordt aangepast door voedsel buiten vrijhandelsverdragen te houden. Financiering kan desnoods ook komen

uit het GLB door een hogere hectarepremie voor 'gewenste' gewassen als eiwitgewassen en granen (gekoppelde steun).

De NAV wil dat een positieve, gezamenlijke inspanning van boeren, burgers en beleidsmakers leidt tot een transitie naar een florerende akkerbouw met efficiënte voedselproductie in een biodivers en afwisselend landschap. Daarbij moet volgens ons worden gewerkt met doelen en niet met regels. Het is belangrijk om steeds voor ogen te houden, dat akkerbouwers werken met allerlei sterk wisselende en onvoorspelbare factoren: hitte, droogte, wateroverlast, enz. En daarnaast: de natuur laat zich niet dwingen en is niet maakbaar. Het is niet mogelijk om met resultaatverplichtingen te werken in een dergelijk onvoorspelbaar systeem. Inspanningen op het gebied van natuurinclusieve landbouw zullen niet altijd het gewenste resultaat opleveren en mislukkingen moeten de boeren niet aangerekend worden. Als voorbeeld: een plas-dras-veld valt in een droge zomer als in 2018 droog en dat is dan niet de schuld van de boer. De NAV pleit er daarom voor om in de transitie uit te gaan van beloning voor inspanningen i.p.v. afrekenen op resultaat (wat overigens niet inhoudt dat acties vrijblijvend zouden zijn).

7 SLOTBESCHOUWING

De transitie is een kwestie van lange adem, dus wat nodig is, is tijd. Tijd om om te schakelen naar een ander landbouwsysteem. Tijd voor veredeling van rassen die minder vatbaar zijn voor ziekten en plagen, die minder bemesting nodig hebben, die hogere opbrengsten geven om een ruimer bouwplan te compenseren. Tijd voor omschakelen naar een biobased economie waarin plantaardige producten en reststromen een hogere waarde krijgen.

Tijd ook voor de overheid om de bezem te halen door belemmerende regelgeving waar veel boeren nu tegenaan lopen (CLM rapport 'Natuurinclusieve landbouw hinderende wet- en regelgeving', 2020), een integraal beleid op te stellen en om toelating van groene gewasbeschermingsmiddelen en nieuwe veredelings technieken te realiseren.

Als we nu besluiten met elkaar hoe de landbouw er over 20-30 jaar uit moet zien in Nederland en daar naartoe werken, dan kan het zeker lukken. Dat is in onze visie niet noodzakelijk allemaal uitsluitend gericht op kringlooplandbouw, omdat er al veel in de kringloop gebeurt en dit niet per definitie ook altijd alle andere doelen dient. Maar het is wel belangrijk om een stip op de horizon te zetten waarover men het eens is in Nederland. En dan vooral tijdens de omslag ook in te blijven zien dat waardering voor wat men al doet en wat al lukt, beter werkt dan afgeven op wat nog niet gerealiseerd is. Op die manier behouden we in Nederland de goede kwaliteit van de akkerbouw, de goede voedselproductie en blijft het aantrekkelijk voor jongeren om boer te worden, waardoor de familiebedrijven behouden blijven.

Dit document is afgerond tijdens de corona-crisis. Deze crisis maakt eens te meer duidelijk hoe kwetsbaar ongeremde globalisering ons maakt. Enerzijds dreigt in sommige landen voedseltekort, anderzijds kelderen elders de prijzen van voedselproducten door wegvallende vraag. Juist nu is aanbodbeheersing gecombineerd met markt- en prijsbeleid essentieel. Voedsel is te belangrijk om zonder regie aan de vrije markt over te laten.

8 BRONNEN

- A. Beldman, N. Polman, H. Kager, G. Doornewaard, A. Greijdanus, H. Prins, M. Dijkshoorn en J. Koppejan, Wageningen Economic Research, 2019. 'Meerkosten biodiversiteitsmaatregelen voor melkvee- en akkerbouwbedrijven.' WUR rapport 2019-105.
- P. Berntsen, ABN AMRO, 2020. 'Van verliesmodel naar verdienmodel, de eerlijke en echte prijs van voedsel', presentatie tijdens bijeenkomst georganiseerd door ABN AMRO op 29 januari 2020.
- E. Hees, J. van Vliet en P. Leendertse, 2019. Quicksan Meerprijs PlanetProof 2018. CLM publicatienummer 984.
- Ministerie van LNV, 2018. 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden.'
- F. van der Schans en J. van Beek, Centrum voor Landbouw en Milieu, 2020. 'Natuurinclusieve landbouw hinderende wet- en regelgeving.'
- Taskforce Verdienvermogen Kringlooplandbouw, 2019. 'Goed boeren kunnen boeren niet alleen. Je kunt niet groen doen als je rood staat.' Rapport 17 oktober 2019.
- M. Vink en D. Boezeman, Planbureau voor de Leefomgeving, 2018. 'Naar een wenkend perspectief voor de Nederlandse landbouw.' PBL-publicatie 2717.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

- Gekoppelde steun: gerichte toeslagen voor de teelt van een bepaald gewas.
- GLB: Gemeenschappelijk Landbouw Beleid van de EU. Hieruit ontvangen boeren bedrijfstoelagen, onderverdeeld in een basistoelag als inkomenssteun en de vergroeningspremie wanneer aan bepaalde eisen wordt voldaan. Daarnaast wordt vanuit het GLB plattelandsontwikkeling gefinancierd.
- Hakvruchten: aardappelen, suikerbieten, uien en peen.
- Kostprijs: prijs per kg geoogst product wanneer alle directe en indirecte kosten worden meegerekend.
- Plantaardig eiwitgewassen: gewassen uit de familie van de vlinderbloemigen, die stikstof uit de lucht kunnen fixeren.
- Rustgewassen (maaigewassen): granen, eiwitgewassen, koolzaad, vlas en graszaad.
- Saldo: verschil tussen directe kosten van een teelt en de directe inkomsten (opbrengst uit verkoop).
 - o Directe kosten: kosten die direct aan de betreffende teelt kunnen worden toegeschreven, zoals zaaizaad/pootgoed, gewasbeschermingsmiddelen, bemesting, loonwerk, diesel, eventueel bewaring, bemonstering en verzekering.
 - o Indirecte kosten: vaste kosten die worden gemiddeld over percelen, zoals pacht, onderhoud, afschrijving, accountantskosten, abonnementen.
- Vrijhandelsverdragen: verdragen waarbij wordt afgesproken zonder importheffingen vrije handel te bedrijven, meestal tussen de EU en één of meer andere landen.

1 juni 2020

Dit is een uitgave van de Nederlandse Akkerbouw Vakbond.

Copyright foto's: Sjoerd de Jong, Sjoerd Heestermans, Kees van Dijk, Hans van Kessel, Aleid Dik

A large field of colorful wildflowers, including yellow, red, white, and purple blossoms, stretches across the foreground and middle ground. The sky is a clear, bright blue. In the background, a thin line of trees and a small white building are visible on the horizon.

Plantaardig *heeft de toekomst*

www.nav.nl